SALTANT OBSTACLES

La Censura Literària

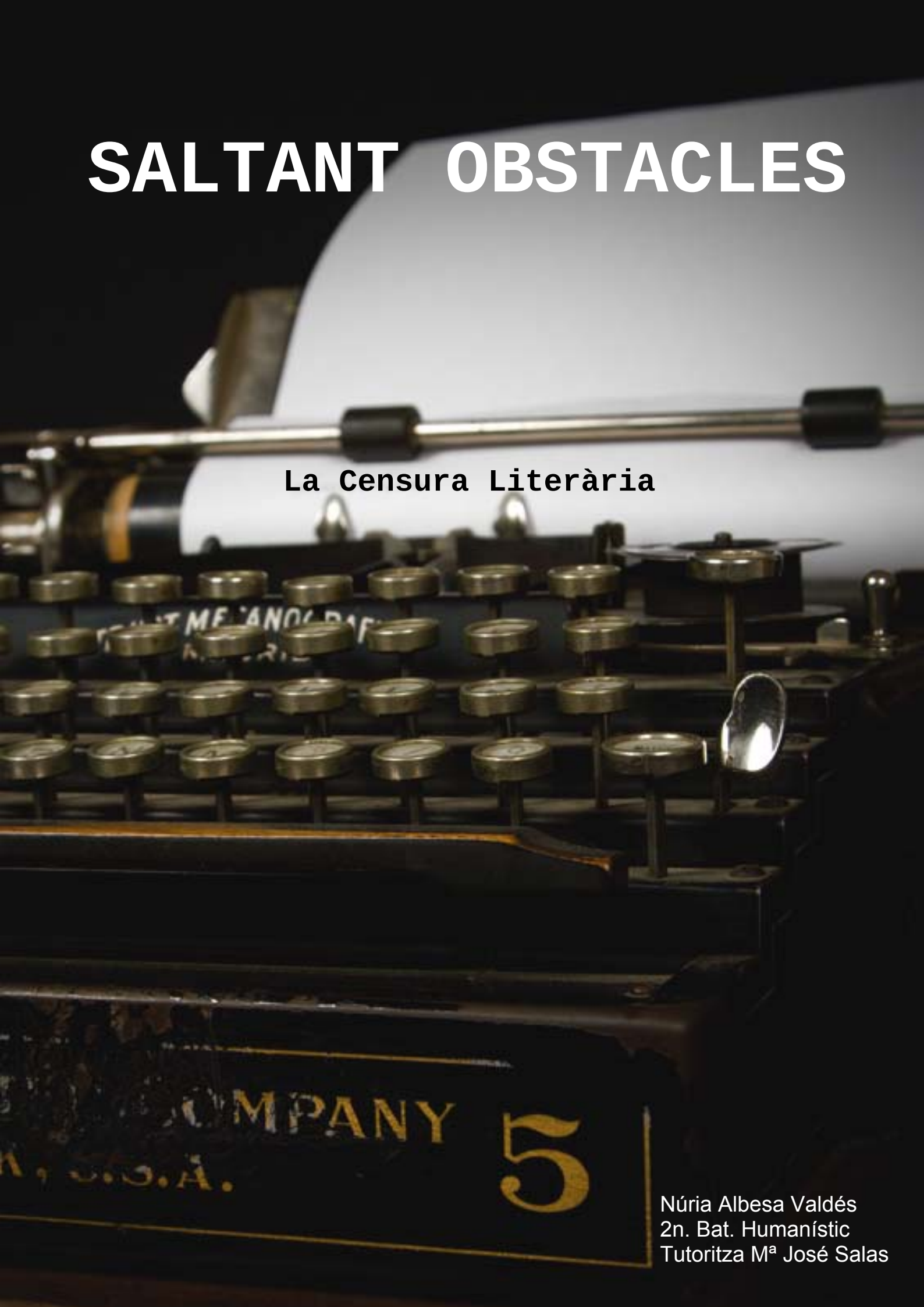

Núria Albesa Valdés
2n. Bat. Humanístic
Tutoritza Mª José Salas

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Justificació 3
1.2 Hipòtesis de treball 4
1.3 Objectius 5
1.4 Metodologia 7

2. COS DEL TREBALL

2.1 Marc Teòric
2.1.1 Anàlisi històric 9
2.1.2 Resistència durant el franquisme 19
2.1.3 Situació literària durant el franquisme 22

2.2 Marc Pràctic
2.2.1 La Censura 25
2.2.1.1 Diversos angles de tall 26
2.2.1.2 Llei de Premsa 27
2.2.1.3 Burlem la Censura 30
2.2.1.4 Saltant obstacles 31

2.2.2 L' abans i el després: conversions estranyes
2.2.2.1 Estudi i evolució d'Incerta Glòria 37
2.2.2.2 Estudi dels llibres prohibits 47

2.3 Entrevista a Estanislau Torres 50

3. CONCLUSIONS 56

4. BIBLIOGRAFIA 58

5. AGRAÏMENTS 60

1. INTRODUCCIÓ

1.1. JUSTIFICACIÓ

El treball de recerca és un projecte que ens dóna la oportunitat de disposar d'uns mesos per dedicar-nos a investigar, a analitzar a fons una sèrie de qüestions relacionades amb el tema que –d'acord amb les nostres afinitats– hàgim triat. I per això, és de vital importància que escollim quelcom que realment ens interessi, per tal de donar el màxim de nosaltres mateixos i, en el fons, gaudir de cada apartat del treball.
En el meu cas, després d'uns quants dies d'incertesa, vaig decidir enllaçar precisament dos temes que em cridaven força l'atenció.
D'una banda, el franquisme. Des de petita els meus avis m'han explicat anècdotes, experiències que els van marcar i, d'alguna manera, he anat assimilant la dura postguerra i el règim des dels relats dels més grans de la casa.
M'inquieta veure que la nostra realitat, la del segle XXI, és, per sort, molt diferent a la dels quaranta anys de la dictadura franquista, contemplant que la llibertat d'expressió no va existir durant aquesta etapa de la història a casa nostra.

D'altra banda, sempre he sentit una especial afinitat, en general, pel món de les lletres. I què millor que combinar la situació de la literatura catalana durant el període franquista, tenint en compte el "xoc" entre Catalunya i els pilars que sostenien el règim. Dins de la literatura, podria haver agafat qualsevol dels tres subgèneres, o tots tres; tanmateix vaig preferir la novel·la, ja que és potser el que arriba a les masses populars i personalment és amb la que em sento més identificada. Les metàfores, els jocs de paraules, el to subtil i capritxós per expressar qualsevol idea de contrarietat, són recursos que permetien a l'autor comunicar-se directament amb els lectors, fent l'ullet dient "ja saps a què m'estic referint". El teatre o el cinema haguessin estat també una bona tria, però totes dues són un seguit d'imatges que en un determinat moment de la nostra vida defugen i s'obliden. La novel·la, en canvi, quedarà allà i es podrà consultar i rellegir les vegades que al lector li vingui de gust.

Tenia coneixement de l'existència de la censura literària però en cap moment m'havia parat a pensar i esbrinar ben bé en què consistia. El fet que hagi escollit la censura literària a la novel·la, no implica que en els altres àmbits no s'apliqués un control estricte. És més, veurem com un dels objectius de Franco fou en tot moment tractar de controlar la opinió del poble i ometre tota aquella informació que anés en contra del que precisament ell propugnava.

Per estar segura que aquesta combinació resultant em permetés un ampli joc de possibilitats, vaig decidir consultar alguns llibres, fonts bibliogràfiques, documents relacionats amb la censura. Fou un llibre anomenat *les Tisores de la censura* d' Estanislau Torres el que més em va cridar l'atenció. Veure la manera com l'autor definia les tisores esmolades de l'absurda i pèrfida censura, em va encoratjar a centrar el treball precisament en saber el perquè de tot plegat.
Un cop llegit aquest llibre no em va caler massa temps per saber el tema d'aquesta recerca exhaustiva –potser em vaig estalviar els problemes que han patit alguns dels meus companys per escollir el tema del treball de camp– .

És per tot totes aquestes raons, que m'han incitat a saber el perquè de totes preguntes i arribar a entendre i veure amb els meus propis ulls la realitat de milers d'escriptors catalans i espanyols durant el règim franquista.

1.2. HIPÒTESIS

Aquestes tres hipòtesis són el que en podríem dir el fil conductor a través de les quals es centra *Saltant obstacles –la censura literària–.* De cadascuna d'elles en surten d'altres preguntes que no deixen de ser objectius que busquen ser contestats.

1. L'autocensura era més cruel que la pròpia censura.

2. Els censors no seguien cap criteri preestablert a l'hora de fer ús de la censura.

3. A partir de l'any 1966, amb la Llei Fraga, la censura va ser més permissiva i l'activitat editorial va augmentar.

1.3. OBJECTIUS

El principal objectiu de qualsevol treball de recerca ha de ser verificar o refutar les hipòtesis inicials de les quals es parteix, a través de l'estudi d'una sèrie d'apartats fruits d'una bona investigació, arribant a unes conclusions, al perquè de tot plegat.
Com ja he dit anteriorment, quan es tria el tema s'ha de tenir en compte que és el que realment t'agrada, ja que durant uns mesos s'haurà de parlar repetidament i sempre ajuda saber que a part d'aquelles hipòtesis –que una mica són el fil conductor de la trama– hi ha un rerefons personal; alguna cosa pel qual aquest projecte t'atrau més que no pas qualsevol altre, o bé algun interès especial en un tema que s'ha creuat en el nostre present, passat o futur.

En referència a les hipòtesis m'agradaria comentar el perquè d'aquestes i no unes altres.
La primera diu així: *"L'autocensura era més cruel que la pròpia censura".* Què és més cruel, la censura prèvia establerta pels censors franquistes o per contra, la que es feia el mateix escriptor per por a les possibles represàlies? Fins a quin punt influïa la censura per fer un gir dràstic a l'hora d'expressar allò que es vol dir?
Sense haver fet una recerca detallada del que volia dir tota la terminologia relacionada amb la censura i totes les seves variants, em va cridar l'atenció la paraula amb que designaven el fet de censurar-se a si mateix: autocensura.
Vaig intentar posar-me en la pell d'aquells escriptors que van haver de renunciar a les seves expressions sarcàstiques quotidianes per referir-se al context de l'època on els va tocar viure per substituir-les per d'altres plenes d'un to subtil, sense més afany que el de poder publicar les seves obres sense tenir gaires entrebancs i maldecaps. Aquesta enorme influència condicionada directament pel règim franquista, el greu fet de voler imposar una doctrina per la força –com qualsevol dictadura –on manca la llibertat d'expressió i que s' arribi a cohibir tant a un escriptor són els principals factors que em van moure a plantejar i redactar aquesta hipòtesi.

La segona diu: "*Els censors no seguien cap criteri preestablert a l'hora de fer ús de la censura".* Un concepte completament desconegut pels escriptors de l'època. M'estic referint a l'esquelet de l'aparell censor, quin era el seu funcionament? Aquesta hipòtesi engloba molts aspectes que només a través d'una investigació atemporal –avui dia, perquè en el seu moment hi havia masses interrogants– es poden arribar a conèixer. ¿Què era el que es valorava positiva i negativament quan els censors llegien l'obra en qüestió? ¿En què es basaven per titllar de llibres prohibits? ¿Fins a quin punt el simple fet d'ésser català o de qualsevol ideologia contrària al règim (republicana, anarquista, etc.) condicionava la lectura d'una composició literària? O bé, ¿amb quins criteris o proves s'escollien els censors que s'assentarien als despatxos establerts pel corresponent Ministeri?.
Aquestes són algunes de les preguntes que em vaig plantejar quan redactava aquest enunciat, per tal de comprendre com era el món "contrari" al de l'escriptor. Què es veia des de l'altra banda de la censura: ¿Uns catalans separatistes que volien fer trontollar els pilars que sostenien el règim? S'haurà de comprovar.

La tercera diu: *"A partir de l'any 1966, amb la Llei Fraga, la censura va ser més permissiva"*. Com he citat anteriorment, el llibre les Tisores de la Censura d'Estanislau Torres, em va anar donant pistes d'alguns dels aspectes que al llarg d'aquest treball he anat desenvolupant i un d'ells és precisament aquest: la llei de Premsa establerta l'any 1966, l'anomenada *Llei Fraga.*

Realment amb aquesta pregunta es fa una citació a la evolució de la pròpia censura: des dels primers anys d'aquesta –plena de prejudicis i represàlies després de la sagnant guerra civil – i com després de l'any 1955 amb l'entrada a les Nacions Unides per interessos, i la pròpia llei Fraga es provoca una progressiva obertura –en cap moment gaudint de llibertat d'expressió, això per suposat– fins la censura transparent dels últims anys.
A més a més, s'haurà de verificar o no, si realment aquesta llei que anul·lava la censura prèvia va permetre major permissivitat o per contra, es va desviar del el punt de mira. És a dir, si va ser només una excusa per difuminar el rol del món censor en la campanya franquista.

Les hipòtesis, centrades en la censura, naturalment, no poden passar per alt un apartat clau: quins foren els antecedent històrics per arribar a entendre el perquè de la censura. Tot té una causa i esbrinar-la esdevé en aquest treball un altre objectiu. Va ser un sol home el causant de tot plegat? En quin moment es va determinar el decurs de la història d'Espanya per desembocar en la censura? Què en podem aprendre de tot el que va tenir lloc?

A partir d'aquests tres enunciats, es desencadenen una sèrie de preguntes internes que intenten visionar com va ser la vida literària del moment i fer-nos una idea de fins on van arribar les pretensions del règim per tal de controlar l'incontrolable: la opinió del poble.

1.4. METODOLOGIA

És important seleccionar la informació en la qual es basarà la recerca des d'un bon principi. Avui dia, Internet és un recurs viable i necessari que et permet fer un bon treball de camp, bastant exhaustiu, però d'altra banda, no totes les fonts han de ser òptimes. S'han d'aconseguir dades que siguin el màxim d'objectives possible, per tal de poder elaborar un projecte correcte i vàlid, emprant pàgines web com la *viquipèdia, xtec, edu.365,* etc.
Per aquest motiu és necessari fer una prèvia consulta de llibres especialitzats, enciclopèdies, suport visual –com documentals o reportatges– revistes o diaris que continguin algun article d'especial interès. Per què? Perquè abans de començar a escriure, un s'ha d'impregnar d'una sèries de coneixements. Dit en d'altres paraules, especialitzar-se en el tema en qüestió –la censura–. Tot això implica un "domini" de la terminologia bàsica, clares nocions del context històric que abraça, els seus antecedents i les conseqüències que en deriven. A grans trets, em vaig fer una idea del que suposava la censura i amb el temps, i la investigació he anat verificant o refutant les hipòtesis de les quals partia des d'un començament.

El primer que vaig fer va ser mirar uns volums que tenim a casa de l'enciclopèdia catalana anomenats *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Un cop llegides les pàgines corresponents i feta la tria de la informació que podia incloure o desenvolupar en el treball, vaig pujar a la biblioteca de Sant Vicenç de Montalt, el poble on visc, i vaig emportar-me una sèrie de llibres que parlaven de la censura. Després de tota aquesta documentació, vaig optar per consultar diverses pàgines web a través del cercador *Google*.
Clarament, la censura és un tema a partir del qual s'han elaborat molts treballs i en general hi ha molta informació al respecte vagis on vagis; aquest ampli ventall m'ha permès molta més llibertat a l'hora de triar la franja temporal.

Un cop buscada, llegida i entesa la informació, i després d'uns consells de la meva tutora del treball, vaig procedir a definir la estructura. El dossier que ens varen donar al juny em va servir de guia i referent a l'hora d'ordenar un seguit d'apartats que volia que hi fossin presents.

Primer va ser convenient, però, centrar-me en el redactat del context històric, que potser és una de les parts més feixugues de realitzar perquè totes les dades han de ser cent per cent verídiques. Segonament, vaig fer una recerca exhaustiva de tota aquella informació relacionada amb la censura durant l'època franquista. No ha sigut fàcil, ja que durant molts anys aquest ha estat un tema tabú per la societat i encara avui dia algunes qüestions no són tan fàcils de trobar. M'estic referint a la estructura interna de món censor: quin era el seu funcionament exacte.
Va ser qüestió de seleccionar, doncs, aquells camps que més sentit li donarien al treball i redactar-ho de manera fàcil i comprensiva.

Després d'algunes orientacions, vaig decidir-me a tirar endavant amb la part pràctica. Aconseguir un llibre com *Incerta Glòria*, que no deixa de ser un cas particular i que tan bona crítica va rebre dels seus escriptors i amics contemporanis –Mercè Rodoreda, Salvador Espriu, Joan Fuster –i en general en la posterioritat, no va ser fàcil. A través de vàries biblioteques vaig aconseguir les dos edicions que millor m'anaven, la del 1956 i la del 1970, per tal de fer la comparativa i veure clarament què va suposar la censura en aquest determinat llibre.

Havent llegit *Les tisores de la censura*, que podríem dir que va ésser el llibre que més em va influir, vaig decidir posar-me en contacte amb l'editorial de l'autor, de seguida vaig tenir resposta i em va concedir l'entrevista. Realment ha sigut aquest apartat on he pogut constatar totes aquelles preguntes que algun dia van quedar sense resposta i veure en primera persona els efectes de la censura i la importància i magnitud de la seva aplicació.

Cal dir que al llarg d'aquest treball sempre he procurat posar cites textuals, fragments extrets de llibres concrets per tal de demostrar i constatar algun coneixement exposat prèviament, ja que és cert que a vegades és més clar i entenedor veure l'exemple amb els teus propis ulls. Evidentment, això permet donar més suport al propi treball ja que no només et limites a exposar la teoria sinó que inclous aquella informació addicional que li dóna més veracitat.

2. COS DEL TREBALL

2.1. MARC TEÒRIC

2.1.1. Anàlisi històric

Per arribar a comprendre qualsevol context històric, ens hem de remuntar a les causes, als antecedents que van fer tòrcer el decurs de la història d'una determinada manera. Comencem amb una breu visió de la segona República.
La segona república espanyola abraça un espai temporal comprès entre 1931 i 1936. En ella trobem dos biennis: el liberal o progressista (1931-1933) i el conservador (1933-1936). Entre aquestes dos ideologies antagòniques es desencadena una tensió que culmina amb una sagnant i cruel guerra civil que va tenir ressò internacional en ple auge dels moviments feixistes i la posterior guerra mundial.

La Segona República (1931-1936)

1931

1. Govern provisional
El president és Alcalá Zamora arrel del pacte de Sant Sebastià (1930) on es reuneixen socialistes, radicals, republicans, nacionalistes catalans i catòlics.
▪ Crisi econòmica derivada del crac del 29.
▪ Proclamació de l'estat català per **Francesc Macià**
▪ Oposició dels anarquistes.
▪ Forts bots d'anticlericalisme.
▪ Proclamació de la Constitució del 1931.

1931-1933

2. Bienni reformista
President de la República: Alcalá Zamora.
President del govern: Manuel Azaña.
▪ Estatut d'Autonomia de Catalunya(1932)
▪ Reforma de l'exèrcit.
▪ Reforma agrària
Forta resistència derivada de: L'anticlericalisme (es prohibia l'ensenyament als religiosos), d'inquietud social (incidents de Casas Viejas) i la **sublevació del General Sanjurjo**.

1934-1936

3. República conservadora
Dimissió d'Azaña (degut als incidents de Casas Viejas).
Eleccions: guanyen les forces de centredreta (Lerroux i la CEDA de Gil Robles), grups antirepublicans.
▪ Paralització de la reforma agrària.
▪ Assignació econòmica per al culte religiós i el clergat.
▪ Enfrontaments amb la Generalitat
▪ Amnistia per els organitzadors del cop d'estat de Sanjurjo.
▪ Revolució d'octubre **1934**
A Catalunya: Companys declara la república catalana (repressió).
A Astúries, aixecament dirigit pels socialistes, anarquistes. Durament reprimit per **FRANCO**
ELECCIONS 1936

Les eleccions celebrades l'any 1936 van donar per un estret marge una coalició vencedora: l' anomenat Front Popular del qual n'eren integrants partits d'esquerres i comunistes. Després del triomf, van llençar una campanya en contra de l'oposició acusant-los de conspirar contra la república. Concretament a Franco, el van enviar a les illes Canàries on exercí de Comandant Militar rebutjant però la idea de tenir sota el seu control un gran nombre de tropes. Mentrestant, a l'oposició s'estava coent a foc lent una conspiració que cobraria forma el 18 de Juliol del mateix any amb personatges al capdavant com Emilio Mola, José Sanjurjo i Francisco Franco. El que havien planejat resoldre en poques setmanes: un cop d'estat fracassat, va desembocar en el fet central de la història d'Espanya durant el segle XX: la guerra civil.

La guerra civil (1936-1939) va ésser un conflicte que va dividir el país en dos bàndols clarament diferenciats. Al Front Popular trobem els republicans, anarquistes, comunistes i tots aquells col·lectius amb ideologia liberal i progressista. Al Front Nacional trobem els sectors més conservadors de la societat, l'exèrcit i el suport i aprovació de l'Església, institució que serà clau durant la dictadura franquista. Hi ha un complex desenvolupament de la guerra amb batalles importants com la de Madrid, la del Nord i la de Catalunya. Finalment, el front Nacional n'és el vencedor i començarà uns anys duríssims de postguerra, d'exili i de repressió cultural i sociolingüística.

La Guerra Civil (18 de Juliol de 1936 - 1 d'Abril de 1939)

1. La sublevació militar
El 17 de Juliol es revoltà la guarnició de Melilla i l'endemà la sublevació s'estengué arreu d'Espanya. Casares Quiroga fou substituït pel republicà Giral en la presidència del govern i ordenà el repartiment d'armament entre la població civil, amb la qual cosa, la república pogué derrotar els sediciosos en els principals nuclis industrials, Madrid i el llevant peninsular.

2. Evolució de la guerra
Les tropes de l'exèrcit africà creuaren l'estret de Gibraltar i s'uniren a les del general Queipo de Llano, a Sevilla. El seu ràpid avenç va fer que prenguessin contacte amb el Nord comandat per Mola, ràpidament.
Al 1937, l'acció militar s'adreçà en dues direccions. Per un cantó, es lliuraren un seguit de batalles per ocupar Madrid: Jarama, Brunete i Guadalajara. I per l'altre, l'exèrcit de Davila (successor de Mola) ocupà Bilbao, Santander i Gijón.
Al front de l'Est els republicans van lluitar per aconseguir Aragó però resultà infructuós. Franco va llençar una ofensiva a la Vall de l'Ebre per dividir les costes mediterrànies (territori republicà). Van complir l'objectiu (ocupació de Vinaros).
Els republicans van planejar contraatacar, però aquest intent va desembocar a la cruent derrota de la **Batalla de l'Ebre**.
La conquesta de Catalunya va significar el fi de la guerra. Casado va lliurar Madrid el 28 de Març del 1939 i tres dies després Franco tancava aquesta guerra.

3. Situació interna
Republicans
La zona republicana va viure situacions molt difícils a causa de les divisions internes que sorgiren entre els partits polítics i les forces sindicals. La dispersió i les diferències d'interessos afebliren en gran manera la capacitat de la república.
Nacionals
Disposà d'un control centralitzat i una unitat política que la van fer –amb el suport de l' Alemanya nazi i la Itàlia feixista– molt més efectiva que el suport rebut per la URSS al bàndol republicà.

Endinsats en aquesta etapa, els oficials que pertanyien al front Nacional es van repartir per diversos punts estratègics per tal de controlar i fer efectives les operacions de les respectives batalles contra els republicans. Sanjurjo, degut a un accident aeri totalment imprevist, va morir als pocs mesos d'iniciar el conflicte. Emilio Mola moriria també en un accident aeri un any després. La guerra civil espanyola va tenir ressò a una Europa que es trobava en una atmosfera tensa, a causa de l'auge dels feixismes a Itàlia amb Mussolini i Alemanya amb Hitler i les seves pretensions d'aconseguir, fos com fos, espai vital. El Ducce i el Führer veien a Franco com a l'única via per lliurar els esquadrons i les ajudes que les tropes espanyoles requerien. L' 1 d'Octubre de 1936, fou anomenat Cap d'Estat i *Generalísimo de los Ejércitos Españoles* per la Junta de Defensa Nacional. Un general de l'exèrcit aquell mateix dia va declarar:

«Ustedes no saben lo que han hecho eligiendo a Franco...no dejará que nadie le quite el puesto desde hoy hasta el día de su muerte»[1].

Com qualsevol guerra va alterar la vida quotidiana per les dificultats de supervivència. Aquesta va ésser la primera vegada de la història europea que atemptaven contra la població civil mitjançant bombardejos causant en ella un temor i un patiment constant, a part de la fam i la misèria pròpies d'una etapa d'aquestes característiques.
L'estratègia del nou Caudillo va ésser allargar la guerra per tal de desgastar el contrari, i que cada cop disposessin de menys armament i municions que els subministraven els francesos, anglesos i russos. Amb el temps, aquests països van considerar Espanya, el país de Franco. Les portes obertes de França es van tancar per els republicans i amb ells, les esperances de fugir quan la guerra ja estava sentenciada a favor dels sublevats.

Per conèixer com era l'estructura del Franquisme i la dura repressió a l'altre bàndol, primer hem d'observar la vida del General i veure un seguit de fets que van influir en la seva manera de percebre les victòries i les derrotes.

Com era realment Francisco Franco?

Nascut el 4 de desembre de 1892 a Ferrol (Corunya), va ser el segon de quatre germans. La seva família conservava la tradició de servir a la marina, així com el seu pare, Nicolás Franco y Salgado, i els seus dos germans, Ramón i Nicolás, en formaven part. Diverses biografies descriuen a un jove tímid, gris, obstinat i no molt bon estudiant. L'anomenaven "Paquito" degut, diuen, a la seva veu aflautada i l'aparença física. Conservaria aquest sobrenom fins i tot, un cop iniciada la seva carrera militar. Aquest caràcter venia degut a una infància mancada de felicitat on un fet el va marcar en consideració: l'abandonament del seu pare quan ell tant sols tenia quinze anys. Nicolás Franco, el seu pare, es va dirigir sol a Madrid denegant rotundament l'acompanyament de la seva esposa. Ella, a pesar de totes les recomanacions dels familiars i amics més pròxims per sortir a buscar-lo, va restar al Ferrol, on es va fer càrrec d'una llar ja

A l'esquerra Franco, amb el seu germà Nicolás en plena infantesa.

[1] Aquesta frase reflexa claríssimament el caràcter dictatorial de Franco a un règim a que es veurien sotmesos en la posterioritat. Gairebé quaranta anys de tirania i malson per a tots els republicans. Molts van veure solució abandonant les seves llars i fugint per protegir les seves vides

descomposta. El seu marit, acompanyat de la seva amant, es va instal·lar a Madrid on va endinsar-se al cercle viciós de la beguda. Franco va confessar aquestes dures paraules en una ocasió a José María Sánchez Silva: *«Yo nunca tuve infancia»*[2]. És important esmentar aquest fet, ja que condicionarà la perspectiva i els seus punts de mira sempre basats en la prudència i aquell aspecte tan meticulós a l'hora de prendre decisions importants.

«La forma de vivir de su padre contribuyó mucho al sentido austero que caracterizó la vida del general Franco. Ya que, cuando llegó su momento, a través de sus poderosísimos medios, como la policía y la censura, tuviera tanto interés en salvar el alma de los españoles, librándoles de los pecados de la carne y similares. Puede aceptar-se como cierto eso tan divulgado de que un comportamiento intachable y ejemplar supeditó siempre su vida familiar a los intereses de la patria. Sin embargo, se mostraba afectuoso para todos los suyos. Sí, pero a excepción del trato con sus nietos, siempre desde lejos, sin quitarse jamás el chaleco»[3] .

Quin serà, llavors, el desig més fervent de Franco? Ingressar a l'escola Naval, cosa que no es faria realitat degut al tancament d'aquesta entre 1906 i 1913 per raons econòmiques. És per aquest motiu que el 1907 decideix inscriure's a la Acadèmia militar de Toledo, on va rebre el grau de segon tinent d'infanteria tres anys després.

L'any 1912, el van enviar al Marroc per lluitar a la prolongada guerra del Rif, que abraça des del 1909 al 1927. Les tàctiques i les estratègies emprades durant el conflicte van donar lloc a grans pèrdues entre els oficials de l'exèrcit però és cert que també van facilitar l'ascens d'aquests per mèrits propis. Es deia que a la guerra els combatents rebrien "un taüt o la faixa de general".

Franco va ésser greument ferit al Biutz, poc després que el nomenessin capità. La seva supervivència va atribuir-li la fama "*d'home de baraka"* (home de bona sort) per part de les tropes natives. En comptes de rebre la *Cruz Laureada de San Fernando* com a recompensa militar pel seu valor, van decidir ascendir-lo a comandant, esdevenint així un dels oficials més joves en ostentar aquest càrrec. Des del 1917 fins el 1920, va ésser destinat a Espanya, on aquell mateix any coneixeria al tinent coronel José Millán Astray, fundador de la *Legión Española*. Aquest oficial fou clau en aquesta cursa de fons per guanyar posicions; Franco es va convertir en el segon d'aquesta Legió.

Paral·lelament al Marroc, el mal comandament de l'exèrcit espanyol va acabar amb una brutal derrota a mans de les tribus del Rif. Franco, juntament amb la Legió, es va desplaçar fins allà per dirigir i salvar les terres de Melilla. El 1923, ja essent tinent coronel, va aconseguir esdevenir el que més anhelava: comandant de la Legió.
El futur dictador va trobar l'estabilitat sentimental al costat de Carmen Polo amb qui es va casar aquell mateix any i tingué una filla.
Un altre triomf vingué en el 1928 quan esdevé director de la Acadèmia Militar mixta a Saragossa, un nou col·legi per tots els joves aspirants a convertir-se en oficials d'infanteria, cavalleria, artilleria i altres branques de l'exèrcit.

---

[2] Frase clau pronunciada per Franco en una entrevista amb José María Sánchez Silva que reflexa com va viure en aquesta etapa de la seva vida.
[3] Fragment extret. ENRIQUE SALGADO: Radiografía de Franco; Plaza & Janes Editores, S.A. Barcelona 1985; pàg. 81

L'Espanya d'aquells temps vivia immersa en la segona república des de 1931 rebutjant així, tot poder monàrquic i basant-se únicament en la voluntat del poble per triar al representant del partit més votat.

Situem-nos doncs, en l'any 1934, i observem com un fet que va fer ressò de la seva persona i com n'era d'important la seva influència: l'aixecament d'Astúries. Fins aleshores, havia anat progressant dins l'esquelet militar per mèrits propis però a tot el conjunt trobem a faltar la paraula popularitat social. Havia servit a la seva pàtria, és cert, tanmateix els seus inicis els trobem al Nord d'Àfrica, no al seu país.

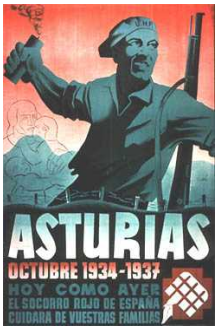

Les eleccions celebrades l'any 1933 que tancaven el trienni liberal de la segona república instaurada des del 1931, les guanyen els conservadors. Amb aquesta victòria augmenta la tensió entre els dos blocs antagònics i es produeix una insurgència per part d'una minoria a Astúries. Envien a Francisco Franco i Diego Hidalgo per tal de reprimir-ho ja que com a generals de divisió que eren, tenien experiència per solucionar amb èxit aquesta mena de moviments revolucionaris.

«– ¿Quiénes son los organizadores de la revolución?
—No hay organizadores. El pueblo se ha sublevado en protesta de haber entrado en el Gobierno los enemigos de la República»[4].

A partir d'aquests fets, que van influir en la manera de percebre la vida del dictador, anem a analitzar els trets característics del franquisme i com es va viure a Catalunya, amb la conseqüent repressió cultural i sociolingüística.

El FRANQUISME (1939-1975)

Trets característics

- La constitució d'un estat autoritari, unitari i d'ideologia feixista.
- Un únic partit, el Movimiento Nacional, format per falangistes, carlistes i catòlics.
- Naturalesa repressiva: potent aparell policial que perseguia els membres dels partits i sindicats clandestins.
- El suport de l'exèrcit.
- Manté el model capitalista
- Un fort aparell propagandístic que controla els mitjans de comunicació.

Etapes

- La fase totalitària (1939-1945): Anys marcats per la postguerra espanyola i la II Guerra Mundial. Es caracteritza per la forta repressió a l'interior del país. (entre 50.000 i 200.000 persones afusellades).
- El període del nacionalcatolicisme (1945-1956). Franco decideix exercir una política autàrquica per tal d'evitar l'aïllament internacional per part de les potències vencedores de la 2n. GM.
- Etapa de la tecnocràcia (1956-1975) a partir de l'entrada d'Espanya a l'ONU s'introdueixen mesures liberalitzadores de l'economia. A la mort del dictador s'inicia la transició.

[4] Fragment extret de l' interrogatori realitzat a Largo Caballero, secretari general de la UGT i durant la Revolució President del Partit Socialista, acusat de ésser el responsable de la insurgència.

«Hoy, después de dos meses de lucha, con la victoria a nuestro lado, me entregáis España. Yo sólo puedo, en estos momentos solemnes, con la seriedad del soldado, con la lealtad del caballero y con el corazón en la mano, deciros a todos: ponéis en mis manos España. Mi mano será firme, mi pulso no temblará, y yo procuraré alzar a España al puesto que le corresponde conforme a su historia, y que ocupó en épocas pretéritas. Me tengo que encargar de todos los poderes. Y yo digo que haré aquello o moriré en el empeño, derramando la sangre lo mismo que esos bravos falangistas, que esos bravos requetés, que esos bravísimos soldados, que esos heroicos cadetes toledanos que llevaron al mundo el nombre de España en gloria. Yo, en estos momentos, y para esta obra, os tengo a todos, y luego a esta Junta, que seguirá a mi lado para llegar a una España noble, unida, con idéntica bandera, con iguales sentimientos, con nobleza, que es tanto como decir una España española. ¡Viva España! »[5]

Un discurs de paraules plenes de patriotisme. En el aire? Orgull de Victòria. Així és com Franco pren possessió el càrrec de cap d'Estat i de tots els exèrcits fins la fi dels seus dies, quasi bé quaranta anys després (1939-1975).

Cartell falangista

Per endinsar-nos i saber què va succeir a Catalunya durant aquest període tan extens, primer hem de conèixer la ideologia, com estava organitzat el país, com es vivia i contemplar cada etapa en què s'ha dividir posteriorment la dictadura.

EL FRANQUISME

El franquisme va ésser un règim dictatorial totalitari on el Caudillo prenia totes les atribucions del govern i controlava tots els ressorts de l'Estat: cap d'estat, de govern, de l'exèrcit i del partit únic: la Falange, fundada l'any 1937.
El fet que aquest sistema fos unipartidista suposava la negació dels drets polítics individuals i en conseqüència, l'abandonament de la representativitat de col·lectius polítics contraris al règim. Dit en d'altres paraules, no hi havia oposició "legal" al *Movimiento Nacional*.

El General disposava tant del poder legislatiu com del executiu, trencant així amb la separació de poders tal i com dicta un sistema democràtic. El poder judicial va desaparèixer com a aparell independent i va quedar submís a l'executiu, dominat personalment per Franco.

Ell mateix definia sarcàsticament Espanya com una *democràcia orgànica*[6].

El règim se sostenia per dos pilars fonamentals, la suma dels quals dóna nom al Nacionalcatolicisme. D'una banda, la defensa aferrissada de la unitat espanyola, essent identificada amb la llengua castellana i contrària a qualsevol tipus de separatisme o reconeixement d'altres realitats nacionals. D'altre banda, l'Església

---

[5] Fragment extret. ENRIQUE SALGADO: Radiografía de Franco; Plaza & Janes Editores, S.A. Barcelona 1985; pàg. 21-22.

[6] La democràcia orgànica designa un règim polític pseudodemocràtic (falsa democràcia) imposat pel general Franco des de l'any 1942 fins a l'època de la transició democràtica. No acceptava el sufragi universal, ni els partits polítics. Imposa un sindical vertical únic, incloent als obrers, i als patrons, i a totes les branques de la producció. El poder polític residia en el Cap d'Estat, mentre que les Corts franquistes, on hi estaven els representants dels municipis, els caps de família i el sindicat, col·laboraven en la elaboració de les lleis.

Catòlica com a obligatòria i única religió possible dins l'Estat. Precisament parlem del *Caudillo de España por la gracia de Dios*, en referència a aquest aspecte religiós. El Nacionalcatolicisme permetia a l'Església estendre la seva influència sobre la població i li donà el control de l'educació a les escoles i en poc temps, a les llars. Aquest fet representà l'abolició de l'escola pública, democràtica i progressista. La família va esdevenir la unitat social bàsica i implicà el retorn de la dona a exercir les feines domèstiques corresponents. D'aquesta manera restava subordinada al marit i al càrrec dels fills.
Aquest nou Estat defensava la propietat privada, l'estructura familiar tradicional i la visió militarista de la política, on es prenien decisions seguint el model de jerarquia militar. El règim responia als interessos de les classes benestants més conservadores, enfront d'altres sectors populars i de les classes mitjanes. Políticament el franquisme no fou mai un sistema neutral o una mena d'àrbitre entre els rojos i els nacionals. No, sempre s'intentà mantenir una divisió permanent entre els grups socials i polítics vencedors i el conjunt de vençuts. Mai va aparèixer res semblant a una política que volgués superar l'esperit de divisió creat per la guerra Civil, que cerqués la integració del bàndol republicà.

El Caudillo va destinar molts esforços a crear grans campanyes propagandístiques durant el seu mandat per tal de divulgar la doctrina i arribar a tothom. Així s'assegurava la influència de l'opinió pública a fi d'aconseguir conductes col·lectives determinades (religioses, socials, polítiques). Per fer-ho va optar per eslògans reiteratius, fàcils de comprendre i "acceptables". En certa manera, volia interposar-se a l'educació i crear actituds, conviccions i creences. Un dels lemes característics del règim és *Una, grande y libre.*

Quatre cartells propagandístics d'època promocionant diferents valors que divulgaven precisament el caràcter del règim. El primer porta per títol "Alabado sea Dios; No escandalicéis con vuestras blasfemias".
Paraules molt contundents que juguen amb la creença individual en Déu i les obligacions que això implica pel simple fet d'ésser dona. Aquell remordiment de consciència que queda reflexat en el mot blasfèmia (Déu et castigarà, per tant, has de saber portar una casa i criar els teus fills perfectament seguint la religió).
En el segon cartell podem apreciar com un soldat amb un instrument trepitja i esborra els noms dels sindicats progressistes (CNT, UGT, FAI) i diu: "Después de ésto ¡Qué bien quedará España!" Veure eliminat i aniquilat el seu enemic de la guerra civil, això és el que anuncia aquesta campanya propagandística.
El tercer és una caricatura dels nacionals. En aquesta barca subjectada al masteler trobem l'àliga imperial, signe del Franquisme imprès també a la bandera. Dins d'aquesta nau hi trobem la representació dels qui recolzen el bàndol Nacional com pot ser: el papa, que és la màxima figura religiosa i varis militar. La finalitat d'aquest cartell és realçar el poder amb símbols molt significatius de la dictadura.

El quart i últim reflexa claríssimament el lema *Una, Grande y libre.*

Contemplant l'evolució d'aquests quasi bé quaranta anys de règim dictatorial els historiadors han arribat a dividir-ho en quatre etapes destacades:

- El primer període abraça des de l'any 1939 fins l'any 1951. Estem parlant de l'espai temporal més repressiu dins del conjunt de la dictadura en plena postguerra. Són anys d'autarquia econòmica i d'aïllament internacional. Degut al panorama europeu del moment, el franquisme, per tal de superar la postguerra, es tanca en si mateix per convicció pròpia com a rebuig del que troba a fora. En aquests primers anys, es comença una intensa repressió política i cultural amb l'objectiu d'eliminar qualsevol signe de manifestació democràtica i d'oposició als principis ideològics franquistes.
- El segon comprèn vuit anys, del 1951 al 1959. La nova situació internacional permet que el règim sigui conegut oficialment; a canvi, ell es veu obligat a anar liberitzant a poc a poc la seva economia. Però recordem que aquest canvi és només econòmic, no polític, ja que ens seguim trobant en plena postguerra.
- El tercer es anomenat el "miracle" econòmic espanyol i va des del 1959 fins el 1973. Es caracteritza per un desenvolupament notori de l'economia un tant desequilibrat que va tenir un fort impacte demogràfic i social. La ideologia forjada en els inicis del franquisme segueix vigent en aquests anys.
- El quart i últim període comprèn dos anys (1973-1975) de crisi econòmica i política. Trobem a un dictador desgastat pel pas del temps i que s'emporta amb la seva mort, la dictadura franquista. S'obriria per tant, el camí de la transició cap a la monarquia parlamentària que tenim vigent en els nostres dies.

El Franquisme, com ja hem vist, fou un règim polític autoritari. Va néixer d'una victòria militar a diferència dels altres règims feixistes, amb suport popular o per via electoral. És significatiu que Franco va al·ludir sempre a la "victòria" fins els anys 60, quan va canviar el seu discurs per parlar de "pau". Quina és doncs, la diferència entre els feixismes de Hitler i Mussolini respecte el de Franco? Si intentem trobar quina va ésser la pretensió del franquisme, no en trobarem cap de clara i concreta. A Alemanya van sorgir conceptes i idees com l'espai vital o la propugnació de la raçaària per sobre de qualsevol altra. Això va fer que es desencadenés una lluita constant per arribar a una meta sense justificar-ne els brutal mitjans que es van emprar: l'eliminació de col·lectius ètnics sencers. A Itàlia, amb Mussolini al capdavant, subordinaren totes les organitzacions socials a l'autoritat de l'Estat i van apartat tots els liberals, comunistes i socialistes. Tanmateix, a Espanya, trobem a un Caudillo que passés el que passés el seu afany era seguir al poder: continuar manant.

«La permanencia, durante casi cuarenta años, de Franco en la Jefatura del Estado español sólo tiene por propósito seguir ostentando esta Jefatura, permanecer en ella porque ya no concibe que nadie pueda detentar poder superior al suyo y su propio sistema visceral le exige mantenerse con esa droga. Franco manda porque está determinado a mandar, porque él no puede concebir otra cosa. Se ha dicho muchas veces: Franco trató de ser el segundo Hitler, el segundo Mussolini. Pues bien, no es eso [...] Pero Franco... ¿Qué pretendió Franco? Ni pretendió jamás lanzar a esta raza –que en el fondo despreciaba– hacia un milenio, ni creyó que fuera posible –ni tampoco le interesaba– extraer de la pobreza secular al pueblo español. De todo ello tomó sólo algunos elementos, generalmente de valor epidérmico, y superficial, para lograr una sola cosa: seguir mandando. Mandando en un marco de poder que no fue nunca, téngase esto bien en cuenta, el poder del estadista, sino el poder del hombre

que se miraba en el espejo para preguntarse quién seguía siendo el único gran poderoso del reino»[7]

La política es va caracteritzar tant per la repressió, depuració, censura, crisis (econòmiques i socials) i vagues, com per l'auge i la industrialització. La influència que tenia aquesta sobre la vida quotidiana dels espanyols va ésser enorme. Després de la guerra el poble estava dominat per la fam i la por. Les famílies dels que havien estat a favor de la república i havien mort o marxat a l'exili es van haver d'amagar durant molts anys a causa d'aquest terror a ésser descoberts pels falangistes. Els que van trobar: o bé els van matar o els van enviar a les presons, episodis duríssims, signes d'aquesta implacable repressió contra els vençuts. Sens dubte, hi ha milers d'històries i casos de gent que injustament foren assassinats sense un judici previ per a poder fer-se possible el dret a defensar-se de les acusacions. Avui dia, molts espanyols encara no han arribat a assimilar les experiències que van viure en primera persona entre el 1939 i el 1975, memòries que els han marcat la resta dels seus dies.

Parlem doncs de l'herència que va deixar la Guerra Civil a Catalunya i de com va esdevenir el dia a dia d'una població feble enfront els vencedors. Diversos i prou precisos estudis apunten que entre el 1936 i el 1940, moriren com a conseqüència directa de fets bèl·lics o per represàlies polítiques 60.000 persones, és a dir, el 2% de la població que tenia el país segons el cens fet per la Generalitat al maig del 1936. I si a més a més, a tot això li afegim les morts indirectes provocades per la guerra; carència d'aliments i condicions d'higiene deplorables, es pot afirmar que com a mínim van ésser unes 75.000 víctimes mortals ocasionades d'una manera o altra pel conflicte.

A totes aquestes xifres hem de sumar-li el nombre de catalans que es van exiliar per aquestes dates per por a les represàlies que es poguessin dur a terme contra ells. Estem parlant de dades descabellades, un total de 60.000 van marxar, amb la qual cosa l'any 1939, prop de 135.000 habitants de Catalunya , un 4,5% de la població total, havien mort o restaven a l'exili.
La repressió, com han demostrat estudis de Josep Benet, Josep Maria Solé i Sabaté i Joan Vilarroya pel que fa a Catalunya, prengué des de bon començament un clar caràcter de massivitat: 10.000 persones foren afusellades per les autoritats franquistes un cop acabada la guerra.

Com ja he esmentat anteriorment, l'Espanya de Franco va defensar incondicionalment la unitat espanyola, i era impensable reconèixer i permetre qualsevol tipus, per mínim que fos, de separatisme. Va abolir doncs tots els signes d'identitat nacional a Catalunya i va implantar el castellà com l'única llengua.

Van anar caient una a una les institucions polítiques democràtiques i autonòmiques, prohibint els partits polítics existents, els sindicats, les associacions, entitats i publicacions considerades atacants a la ideologia del règim. El 5 d'abril de 1938 es va abolir també l'estatut d'autonomia i la persecució a la llengua catalana fou constant. Totes aquestes prohibicions van afectar a la simbologia d'una cultura que s'anava ensorrant: himnes, cançons, banderes, monuments i referències a personatges significatius i a la literatura que es conreava. Tot el patrimoni, que amb els anys totes aquestes entitats va anar habilitant, va passar a domini dels franquistes. A partir d'aquí sorgeix una generació que manca de llibertat, de

Lluís Companys i Jover,
President de la Generalitat

[7] Fragment extret. ENRIQUE SALGADO: Radiografía de Franco; Plaza & Janes Editores, S.A. Barcelona 1985; pàg. 118.

saber la veritat i essent influenciada per factors externs que envoltaven el franquisme.

L'execució d'intel·lectuals catalanistes, com el gironí Carles Rahola i Llorens, professionals prestigiosos com el metge Joan Baptista Peset i Alexandre o el president de la Generalitat Lluis Companys i Jover[8], són símbols prou clars de l'onada repressiva contra personalitats que van destacar en diversos àmbits del panorama català. Al costat d'aquests noms hem de recordar els milers de pagesos, obrers o mestres que van ésser executats durant els primers anys després de la guerra.
El terror social arrel de les execucions, els empresonaments o les deportacions de causa política als camps de concentració, va anar seguit del que anomenaren "terror administratiu". Aquest consistia en depurar i acomiadar a tots els funcionaris i empleats de les respectives institucions catalanes. Tothom havia d'explicar per escrit què havia fet durant la República i durant la guerra, a quins partits polítics s'havien afiliat i quina era l'actitud que prenien davant el nou sistema. Fins i tot en molts casos, es va investigar la vida privada, per tal de saber com havien contret matrimoni –en cas que s'haguessin casat– i si assistien a missa regularment, fets que llavors podien ésser motius de sanció.
Amb totes aquestes mesures el retrocés intel·lectual fou molt gran i cal dir que la Universitat Autònoma catalana perdé, per exili o per depuració, la meitat del seu professorat.

«El 1939 ho vàrem perdre tot; només ens va quedar el Diccionari Fabra»[9]

A més a més la repressió també va afectar tots els col·legis professionals, que foren obligats a realitzar una total depuració dels seus membres a causa de les seves idees polítiques. D'aquests fets se'n dedueix que els comportaments dels col·legis podien variar depenent de la pròpia voluntat del sector empresarial.

El silenci va fer ressò a la població humil davant aquesta onada de represàlies contínues i les classes treballadores i mitjanes van callar totes les atrocitats que es van cometre i es van conformar a parlar el català molt baixet dintre de les seves llars, renunciant així a la que havia estat la seva cultura per temença.

[8] Lluís Companys i Jover va ésser capturat per la Gestapo (policia nazi) a l'exili i posteriorment lliurat a la dictadura franquista fou executat el 15 d'Octubre de 1940.
[9] Frase explícita i dramàtica del poeta Carles Riba i Bracons en el 1939 sobre la situació que es visqué a les Universitats catalanes.

2.1.2. Resistència durant el franquisme

«El silenci com a protesta pot ser d'utilitat si es fixa un terme –uns dies o unes setmanes molt concretes–, però un silenci de trenta-cinc anys –entre 1940 i 1975– només hauria servit perquè el públic lector hagués perdut definitivament el contacte amb la seva llengua»[10] .

La dictadura va imposar un tipus d'estat autoritari, que anul·lava les institucions d'autogovern catalanes, reprimia la llengua i la cultura catalanes i qualsevol manifestació d'identitat nacional. Per a Catalunya, a nivell polític, el franquisme representa la més absoluta negació de la més mínima aspiració d'autogovern.

Però, tothom es va conformar amb aquesta submissió al règim i es van resignar a defensar la cultura amb la que havien nascut? Per sort, va haver-hi persones que van arriscar les seves vides i el seu entorn familiar per defensar precisament aquesta causa. La resposta franquista va ser implacable i contundent, sense dubtar de fer servir tortures i mètodes molt dràstics per tenir sobre la taula els noms dels responsables dels actes en protesta de la dictadura. No es van fer reivindicacions a gran escala, més aviat en un principi, petites actuacions heroiques. Quina fou llavors la resposta per part del règim? –"Extermineu-los! ".
En un primer moment, més concretament durant els anys quaranta, amb la recent acabada guerra civil es va apostar per dur a terme una oposició armada. Cabia la possibilitat d'acabar amb un franquisme que encara no tenia una solidesa prou consistent. Aquí a Catalunya sorgeixen els maquis que van intentar envair la Vall d'Aran l'octubre de 1944. Necessitaven més coordinació i eficàcia per poder combatre i vèncer, ja que tots ells estaven dispersos. Entenem per maquis, els grups de resistència armats per fer front als franquistes, afiliats a partits polítics d'esquerres o anarquistes, que van sobreviure a la dura repressió. S'amagaven a les regions poc poblades, boscos o muntanyes, duent una vida de fugitius. Aquest perfil de zona correspondria amb els Pirineus, on van protagonitzar diverses accions. Hem de tenir en compte, que no solament des de Catalunya es va creure fermament en una oposició a la dictadura, però aquest treball analitza el que va passar a casa nostra.

L'any 1947, es va aprovar la "ley de Represión del Bandidaje y el terrorismo" que va frenar els atacs per part dels maquis. Dit en d'altres paraules: aquesta nova llei obria una guerra legal, aprovada i recolzada evidentment pel règim, contra aquestes organitzacions clandestines. La guàrdia civil es va encarregar de desplegar un gran nombre de casernes per les zones que ells creien "perilloses".
Les accions guerrilleres van acabar amb la vida d'un gran nombre de maquis, i finalment el PCE[11] renuncià a la lluita armada el 1948 i decidí fer una crida als guerrillers per fugir del país.
El factor clau per a la supervivència d'aquest col·lectiu va ésser el recolzament de la població civil. Tal i com ho indicà Francesc Sabaté Llopart[12], més conegut com

[10] Fragment extret del pròleg del llibre d' ESTANISLAU TORRES: Les tisores de la censura; Editorial Pagès editors; Lleida Juliol 1995; pàgina IV
[11] El Partit Comunista Espanyol (PCE) es va fundar el 1921 representant a la classe obrera espanyola i essent la principal oposició política del règim franquista. La república és la millor forma de govern tenint en compte la seva ideologia progressistes.

"Quico". Fou el màxim exponent de la guerrilla urbana juntament amb Josep Lluís Facerías.

Si aprofundim en aquest tema ens formularíem una qüestió. Què es consideren: herois o bandolers? Personalment els titllaria d'herois, no pel fet de guanyar-se un apartat a la història del nostre país, sinó per la causa que defensaven i com amb tan poques municions van arriscar les seves vides fins a l'extrem. Quico parla:

«No som atracadors, som resistents llibertaris. El que ens emportem servirà per donar de menjar als nens dels antifeixistes que heu afusellat i que es troben abandonats i pateixen fam. Som els que no hem claudicat, ni claudicarem lluitant per la llibertat del poble espanyol mentre tinguem vida».

L'oposició guerrillera a través dels maquis, no fou la única que es va practicar. Parlem també, d'un ampli ventall de resistència, tenint sempre present el tipus de col·lectius que hi participaven.
D'una banda, els supervivents exiliats del front popular i partidaris de la república no van perdre l'esperança de tornar a implantar-la amb l'ajut de les tropes aliades després de la caiguda del règim de Hitler. Van mantenir un govern a l'exili basat en la Constitució del 1931. El 1955, quan la ONU va acceptar l' incorporació d'Espanya es va dissoldre aquest govern i amb ells la improbable possibilitat d'una futura república.

Lluny de l'exili, a dins del país, el 1951 a Barcelona, hi té lloc la primera protesta de masses del franquisme, en forma de boicot, degut a la pujada de les tarifes d'un mitjà de transport públic: el tramvia. Cinc anys més tard, a Madrid, comencen els enfrontaments entre falangistes i estudiants a les universitats on mostraven la existència d' una nova generació, fills dels vençuts, que estava disposada a lluitar en contra de la dictadura. Hi hagué una lluita clandestina de les forces polítiques i sindicals. L'acció dels obrers, els estudiants i els intel·lectuals en forma d'actes d'afirmació catalanista; les manifestacions, que sempre acabaven amb corredisses davant les porres dels grisos. Es canalitzaren protestes en forma de vagues que un cop més eren silenciades amb durs càstigs a tots els seus participants.

Al llarg dels anys 60 es va modelar una nova oposició prou diferent de la que havia actuat en la immediata postguerra. Les organitzacions polítiques derrotades en la Guerra Civil van anar desapareixent, llevat del PCE, o restaren confinades a l'exili.
En el terreny sindical, el 1962 hi va haver un naixement important: el de Comissions Obreres[13], propiciat pel PCE, essent una màscara legal per a poder infiltrar la seva política, aprofitant les fissures legals que permetia la legislació franquista.

Entorn dels setanta els canvis socials i la proximitat de la mort del dictador van facilitar l'extensió de les activitats relacionades amb l'oposició al règim. El moviment obrer, organitzat essencialment entorn a Comissions Obreres va passar de les reivindicacions a una conscienciació política antifranquista. Els moviments nacionalistes i el sentiment de pertànyer a una nació es van reforçar en diverses capes socials a Catalunya, també com hem esmentat anteriorment, es van incrementar les

[12] Francesc Sabaté Llompart va néixer el 30 de març de 1915 a Hospitalet (Barcelona). Segon de cinc germans va estudiar per algun dia esdevenir fontaner. Al proclamar-se la segona República s'afilia al Sindicat d'Oficis Varis de la CNT. Va realitzar molts camins des de França fins Sant Celoni, on va ésser assassinat en un tiroteig el 5 de gener de 1960, quan tenia 45 anys.
[13] Comissions Obreres (CCOO) és la principal entitat sindical opositora en el franquisme tardà. Aparegudes de manera puntual per a respondre a les necessitats d' autocoordinació del moviment obrer fora del marc dels sindicats verticals a primers anys dels seixanta. A Barcelona es crearen de forma estable el 1964 i disposaren d'una organització catalana (CONC) des de 1966.

protestes per part de l'alumnat universitari i el professorat. Cal destacar al País Basc les accions terroristes comeses per ETA.
A més a més, el Concili del Vaticà va afavorir l'extensió de moviments catòlics crítics amb la dictadura de Franco que col·laboraven amb els partits d'oposició i el sector obrer. Cada cop, la institució que des d'un principi havia sostingut un pilar tant important a la ideologia del règim va mostrar una creixent llunyania.

En definitiva, sense poder enderrocar un règim que depenia d'una salut d'un dictador cada cop més dèbil, la resistència en progressió va aconseguir crear una àmplia xarxa social de contestació al règim, que va ser imprescindible després de la mort de Franco i la conseqüent i difícil transició cap a la vigent democràcia.

2.1.3. Situació literària durant el franquisme

«A l'hora d'afrontar la qüestió de si el franquisme tingué una política específica envers Catalunya, el tema de la cultura esdevé central. [...] El 1939, a Catalunya es parlava una llengua diferent de la de la resta de l'Estat de mena majoritària. El català havia esdevingut llengua nacional. Això havia de xocar necessariament amb el projecte franquista, tal com l'hem definit. No cal cercar en excés en els discursos oficials o en la propaganda del règim per descobrir fins a quin punt tenia importància aquesta "batalla cultural" en les files dels vencedors, obsessionats com estaven amb el concepte d'unitat. Ara bé, aquesta política específica contra la cultura nacional catalana a Catalunya no es produí de la mateixa manera a les altres àrees de parla catalana; les Illes Balears o el País Valencià. Entenguem-nos: no és que allí la llengua catalana fos tractada de forma diferent en la seva consideració d'obstacle per a la unitat cultural espanyola, com els franquistes l'entenien. La diferència s'ha de buscar en l'acarnissament, en l'obsessió malaltissa, sovint degenerada d'anticatalanisme en anticatalana, exhibits per part de sectors del règim de considerable influència»[14].

Parlem d'una generació que, tot i les dificultats, va aconseguir que el català seguís parlant-se, que es pogués llegir, escriure i cantar, que fos possible somiar en un món més obert. Un món que a vegades no volia callar i deia no.

Aprofundirem sobre aquest "no" en una recerca canalitzada per tal de comprendre el context de la censura (la repressió escrita), com pintava, *grosso modo*, el panorama literari del moment (editorials, premis, mitjans de comunicació, premsa, etc.).

Des del mateix any 39, la llengua catalana fou eliminada de qualsevol mena d'activitat pública, els franquistes van tancar les editorials i es prohibí l'edició en català.
A mesura que el règim va necessitar rentar-se la "cara dictatorial" en benefici de les aliances internacionals, va permetre la reobertura d'editorials i una posterior i progressiva major normalització de les publicacions.

Així doncs, una vegada més van haver de reconstruir de mica en mica i sense fer massa ressò –durant els primers anys – el circuit literari català. Els editors dipositaren la seva confiança en la novel·la, un dels gèneres amb més nombre de lectors.
La literatura catalana no començà a recuperar-se fins el 1943 encara que d'una manera molt tímida i particular. Sota condicions prudencials, el règim va fer explícit el fet d'escriure amb un català pre-fabrià i usant una temàtica i reservada en publicació de volums sencers. El primer en publicar va ser Jacint Verdaguer que des del punt de vista franquista, al haver estat capellà, s'asseguraven una visió, en part, sotmès a la religió: recordem que era un dels pilars fonamentals de la dictadura.
La primerenca editorial Moll renaixia precisament l'any 1943, mentre que algunes de més tardanes com l'editorial Proa obrien les seves portes en els anys seixanta.

[14] Fragment extret. MARTÍ MARIN: Història del Franquisme a Catalunya; Eumo Editorial i Pagès Editors. Juny de 2006; pàg. 145-146.

Els premis literaris complementen i són un dolç al·licient de l'activitat cultural i literària, per el sorgiment de noves promeses i la consolidació d'altres de més veteranes. Durant els primers anys de règim, la recent atmosfera victoriosa dels vencedors –i amb ells la necessitat d'unitat nacional– va obligar a lliurar aquests premis en la clandestinitat i evidentment sense tenir cap transcendència social ja que conèixer els premiats era gairebé un secret. Hem de tenir present que la clandestinitat política, la resistència ideològica al règim, es va reorganitzar tan bon punt va acabar la sagnant guerra civil. La política és un tema que toca de manera directa sobre els ciutadans tan si gaudeixen d'un ampli nivell cultural com si no. La clandestinitat cultural, es va haver de sotmetre a l'elaboració d'un programa destinat a la defensa de tota una sèrie de valors culturals i nacionals que els resultats de la guerra civil havien posat en perill. Primerament, la defensa de la llengua, recuperar tots els valors culturals que se n'havien anat en orris el 1939. Per tant, la voluntat per intentar recuperar institucions culturals important abans i durant la guerra: l' Institut d'Estudis Catalans (IEC, tal i com veiem a la fotografia) i l' institució de les Lletres Catalanes.Segonament, es van començar a mantenir lligams amb els que havien marxat a l'exili.

Més endavant, van voler involucrar a la gent jove que no havia participat de manera directa en el fet bèl·lic però que disposaven d'unes inquietuds culturals tallades per la guerra, és a dir, persones que si no hagués estat pel context on van viure haurien girat entorn d'instituts, d'estudis universitaris, etc. Busquen, doncs, persones joves per crear vincles i amb això no perdre l' interès en donar vida, de manera clandestina a una llengua mutilada pel règim. Si hom vol fer una recerca exhaustiva sobre els actes o les llistes de novel·les (o altres gèneres) publicades, serà pràcticament impossible. Sí que és cert, que tenim constància de dietaris i memòries però conservar tot el programa que es va crear, és impensable perquè ells mateixos es van assegurar que el treball fos clandestí, d'identitat oculta.

Però a partir dels anys cinquanta, aprofitant un ambient molt més operatiu, els ajuntaments i les diputacions franquistes van donar accés a parlar en català durant les cerimònies d'entrega de premis, més que com a acceptació del català, com a símbol representatiu d'una llengua reprimida i llògicament segons ells, inferior al castellà.
Fins i tot, ells mateixos van crear nous premis literaris per a diversos gèneres com : el *Ciudad de Barcelona*, de l'Ajuntament de Barcelona, i el de *Valencia de Literatura*, de la Diputació Provincial de València, ambdós fundats l'any 1949. Més tard, *el Ciudad de Palma,* a Mallorca establert l'any 1956.

Quant a la producció literària en forma de tiratges, i a partir de diverses informacions de què disposem per les confessions dels mateixos editors i escriptors es poden suggerir les xifres següents: durant la dècada dels quaranta els tiratges de novel·la giraven en torn dels 1.000 - 2.000 exemplars i els lectors habituals se situaven al voltant d'uns 400; pels volts dels cinquanta aquestes dades ascendeixen: 1500-3000 llibres publicats i 3000-4000 lectors; i la dècada següent es van mantenir els tiratges però en cas d'una publicació excepcional de gran èxit la xifra oscil·lava pels voltants dels 10.000 lectors.
Per què? Això és degut a la censura prèvia i el temor a la repressió que hi havia per part de la població que sota unes altres condicions hagués manifestat la seva oposició al règim franquista i lluitat per no obviar ni oblidar la guerra.

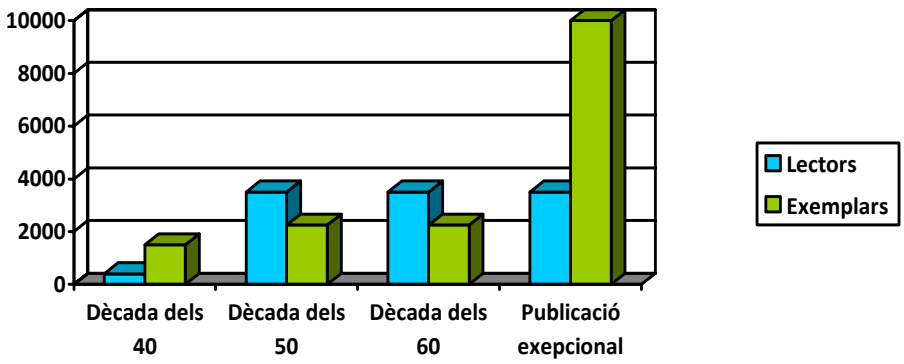

La nova generació d'escriptors...

Era accessible per tothom esdevenir escriptor en aquella època? No, no ho era gens. És fàcil de poder veure les dificultats per a poder professionalitzar-se íntegrament com a "autor d'obra de creació". Simultàniament havien de combinar el treball de creació amb qualsevol altra dedicació laboral: alguns escriptors com Maria Aurèlia Capmany i Manuel de Pedrolo van optar pel món de la traducció.
En un passatge del llibre *Diàlegs de Barcelona*, la Montserrat Roig li diu aquestes paraules a l' Isabel-Clara Simó:

«A Madrid tracten millor els escriptors. A mi em van traduir al castellà fa set o vuit anys, quan no hi havia gaires dones que escrivissin a Espanya. Vaig tenir facilitat per introduir-me i vaig començar a voltar per Espanya. En aquest moment, si jo me n'anés a viure a Madrid, guanyaria deu vegades més del que guanyo»[15].

Aquesta declaració ens mostra que precisament aquest caràcter d'unitat nacional amb la implantació del castellà com a única llengua. Segons ella, el simple fet de ésser catalana suposa un altre obstacle evident a l'hora de guanyar-se la vida.
La crítica literària que avui dia ens sembla tan òbvia per tal d'elogiar o "desprestigiar" l'esforç i el treball dels nostres escriptors, llavors era un obstacle. Recordem que és cert que poc a poc el circuit literari recobrava vida però el català continuava essent una llengua prohibida i les publicacions havien de passar sempre per una exhaustiva censura que fulminava, en ocasions, capítols sencers.

Així doncs, com que el règim es negava rotundament a permetre diaris i revistes en català, i les revistes clandestines no les podien substituir totalment –la primera revista permesa de Serra d'Or aparegué l'any 1959- molts professionals es van disposar a fer les corresponents crítiques en castellà.
La temàtica de les novel·les va ésser ben diversa depenent de la dècada i les influències externes al règim. En un principi, el propòsit dels narradors fou oferir el seu testimoni, explicant la solitud social i la guerra civil com un record d'infància o adolescència. Tots nosaltres tenim aquell avi o àvia que sempre ens està explicant alguna anècdota relacionada amb la dura guerra i la llarga postguerra. Molts d'ells no van tenir accés a l'ensenyança però estic segura que si haguessin tingut els recursos tots ells podrien plasmar en un llibre o en un quadern de notes tots els seus records. Els escriptors van tenir la sort de fer-ho, i a través de la literatura es van proposar desvelar una realitat que els mitjans de comunicació ocultaven. Així doncs, a aquests contes, relats o novel·les hi trobem ambients nostàlgics, com el mar, i petites vil·les situades al camp que precisament connoten tots aquests valors.

[15] Fragment extret. Conversa transcrita per X. FEBRÉS: Diàlegs a Barcelona entre Isabel-Clara Simó i Montserrat Roig; Editorial Laia. Barcelona Abril 1985; pàg. 45.

Els autors, a les seves obres, no podien parlar obertament de tot el que pensaven ni adoptar un determinat punt de vista fresc, atrevit i/o extravagant. Més aviat tot el contrari, hi havia una sèrie de temes "tabús" que era impensable que fossin publicats pel caràcter conservador del franquisme: el sexe, parlar desfavorablement de la religió catòlica, la política, qualsevol tipus d'oposició al règim a través de la crítica dels signes dictatorials, etc.

Es van inclús arribar a cremar llibres amb idees marxistes, liberals, separatistes...tot allò que fos contrari a la nova Espanya que la dictadura va emprendre. Era aquesta una de les etapes més negres de la història de la cultura, presidia per una atmosfera de venjança que va portar al bàndol vencedor a imposar la seva ideologia a la força.

2.2. MARC PRÀCTIC

2.2.1. La Censura Literària

« És curiós recordar el fatalisme i la resignació amb què en aquells moments parlàvem de l'absurda, capriciosa, incoherent, castradora, pèrfida, sinistra i totalitària actuació de la censura. És molt possible que els joves, avui, acusin de mesells els qui voregem, per sobre o per sota, la seixantena, i no puguin entendre la naturalitat, sinònim d'impotència, que en alguns casos, servia encara per fer gresca quan amb els col·legues es comentaven paràgrafs, paraules, expressions i significats que de vegades s'autoritzaven i de vegades no. L'arbitrarietat ho feia tot encara més terrible»[16].

Amb aquestes paraules Joaquim Carbó, en el pròleg del llibre *Les tisores de la censura* d'Estanislau Torres, descriu sota la seva perspectiva, compartida amb molts escriptors catalans, l'actuació de la censura literària aplicada per part del règim.
Des d'un principi Franco va tractar de controlar l'incontrolable, la opinió del poble espanyol. Evidentment, que no podria canviar els sentiments de les famílies que havien perdut un pare o un germà del bàndol republicà, però sí que estava al seu abast amagar tot allò que no realcés precisament el caràcter del règim. I com? Amb la censura. Si Franco creava un òrgan amb unes determinades lleis vigents per tal de controlar el contingut de llibres, impresos, comunicacions o altres mitjans de difusió d'informacions, s'asseguraria la desaparició de qualsevol paraula, expressió o paràgraf que pogués atemptar contra la ideologia que la dictadura carregava, amb molt de gust, a les seves esquenes. El general es limitava a admirar gratament aquesta conducta i ho justificava dient en una ocasió al diari The Evening Star:

« El pueblo español goza de unas que son libertades desconocidas en el este y centro de Europa. Hay limitaciones a esa libertad, pero sólo aquellas que se necesitan para mantener el orden. »

Per ell la llibertat d'expressió suposava un greu inconvenient a l'hora de governar. Va crear una "llei de premsa" que no només feia témer a l'escriptor abans de començar a narrar la seva obra, sinó que abraçava un context molt ampli de la societat. Al règim, estava prohibit parlar obertament de totes les vessants de l'amor tret de si ho feies d'una manera abstracta o indirecta. Parlar de sexe no era permès però encara ho era menys si ho feia una dona. També, els temes polítics que al·ludissin a la república i crítiques a la religió catòlica. Qualsevol persona que volgués arribar a publicar un determinat escrit i tingués dos dits de front, sabia perfectament que tota aquesta

[16] Fragment extret. ESTANISLAU TORRES: Pagès Editors. Lleida, juliol de 1995; pàg. III del pròleg escrit per Joaquim Carbó.

temàtica tocada de manera directa, era aniquilada sense cap mena de benevolència. La censura, malgrat que sempre va demostrar un poder de gran abast més enllà de les publicacions, intentant doblegar l'oposició, sorprenentment, la literatura que es va conrear durant la dictadura fou notable. Va haver-hi autors que amb seny i enginy van arribar a enganyar i inclús a deixar en ridícul a tot l'aparell censor.

Aquest apartat, així com els anteriors i posteriors, es centra en el món novel·lístic, i per tant, encara que no s'esmenti amb precisió tots els altres àmbits no només les publicacions narratives van ser l'única font històrica d'informació que es veia obligada a passar per les tisores dels censors; sinó que tots els mitjans de comunicació s'hi van veure implicats. És de vital importància tenir-ho present al llarg d'aquest treball. Hi ha infinitat d'històries, anècdotes i curiositats, però ho he volgut analitzar, com bé ja he dit, des del punt de vista de la narrativa literària.

2.2.1.1. Diversos angles de tall

Seria difícil només amb una llegida avaluar meticulosament si una obra literària és vàlida o no, tenint en compte la importància que pel règim aquests documents suposaven, i erraríem si penséssim que les tisores només tallaven un cop.

Tot autor abans de començar una obra literària, ha d'elaborar un projecte, un esboç on hi constin tota la trama, les relacions entre els principals protagonistes, l'època història on tenen lloc aquests fets... uns requisits bàsics que els experts coneixen a la perfecció i que s'han de tenir enllestits abans d'endinsar-se en l'obra i donar-la per conclosa. Aquest projecte prou sòlid havia de passar sense masses entrebancs per l'anomenada censura prèvia. Els escriptors havien d'enviar una carta al Ministeri encarregat de revisar totes les publicacions i un cop allà se sotmetia a examen i en rebre la resposta corregir els errors esmentats pel departament.

Però no és l'objectiu d'aquest punt explicar punt per punt la cursa d'obstacles que havia de recórrer tot escriptor si volia veure fet realitat –i amb èxit– les seves composicions literàries. "Diversos angles de tall" pretén explicar les diverses censures que aplicaven els diferents col·lectius que jutjaven, s'arriscaven i valoraven l'obra que tenien entre les mans. Tall profund o superficial era tall de totes maneres, miressis com t'ho miressis.

En el moment que en un estat qualsevol s'aboleix la llibertat d'expressió, tota la població queda afectada. En especial, els intel·lectuals ja no podran desenvolupar les seves creacions amb la mateixa naturalitat que ho haguessin fet en un altre tipus de sistema democràtic. L'autor en qüestió se sent cohibit a l'hora de tractar una temàtica innovadora. Quan limiten aquest contingut que tenien en ment per a la pròxima producció per por el fracàs o que als esforços impartits quedin rebutjats en una carta del *Ministerio de Prensa y Propaganda*, parlem de l'anomenada **autocensura**. El fet de censurar-se a si mateix i obligar-se a canviar el to, a mesurar les paraules o a matisar els conceptes en repetides ocasions. *«*–Pitjor que la censura era l'autocensura ja que moltes voltes abans d'escriure ja estaves pensant que no ho deixarien publicar*»*[17] –deia Jaume Bru.

Davant d'aquesta autocensura, no tothom va actuar de la mateixa manera, això està clar. Aquí hi juga un paper molt important el caràcter emprenedor de cadascú per tal de lluitar fins el final per tirar endavant el projecte, essent realista en tot moment.

[17] Fragment extret. JOAN BALLESTER: Temps de quarantena; PUV (publicat per la Universitat de València). València 1992; pàg. 72.

Després trobem la pròpia censura, evidentment més repressiva, que fou l'aplicada als despatxos dels censors. Ells foren, els qui van fer efectiva la **censura prèvia** i varen posar en pràctica les lleis de premsa fetes l'any 1938, que més endavant analitzaré en detall.

A més a més abans d'ésser enviat al departament franquista corresponent, el relat havia d'ésser supervisat per **l'editor**, el qual es jugava molts diners. L'autor en nombrosíssimes ocasions es veia obligat a acceptar les recomanacions ja que podia fer perillar tot el volum sencer. Aquesta censura implica un diàleg, un pacte, on les dues bandes implicades (autor i editor) cedeixen fins arribar a un acord en el cas que hi hagi passatges de l'obra un pèl arriscats per passar per damunt de la censura. Per això és de vital importància que l'escriptor se senti recolzat en tot moment per l'editor, per facilitar la tasca. Desemboca per tant, en un altre tipus de censura que pren protagonisme a partir de l'any 1966, amb la llei Fraga.

2.2.1.2. La llei de Premsa

Es va arribar a censurar amb la mateixa intensitat durant els anys de dictadura? No, la resposta és que no. De fet, el règim, amb el temps va anar elaborant una sèrie de lleis mica en mica més progressives permetent així, una obertura molt subtil de la literatura que es conreava, sense deixar de banda la censura, evidentment.

R.S. Suñer

Des dels inicis, el **22 d'abril de 1938** Ramón Serrano Suñer fa una **llei de premsa** amb l'objectiu de sotmetre el conjunt de mitjans que divulgaven la informació al servei de l'Estat i suprimir la premsa republicana. Des de 1939 totes les publicacions, tant diaris com revistes o llibres, excepte les editades per l'Església, havien d'obtenir l'autorització de la censura abans de ser editades. Aquesta llei va ser vigent fins l'any 1966 i va instaurar uns controls efectius molt rígids:

- La creació d'un aparell censor (*Servicio Nacional de Prensa*) per tal de fer efectiu el control rígid de la informació divulgativa des de qualsevol àmbit.
- Aplicació de la censura prèvia, és a dir, el mètode pel qual, d'acord amb la ideologia del règim, els censors decidien el què era òptim difondre i què no. Aquesta censura, de la qual ja hem parlat anteriorment, sotmetia a examen tot el que els autors o editorials tenien previst publicar i sense la seva aprovació, el procés d'impremta queda immediatament suspès i prohibit.
- Eliminava per complet la llibertat d'expressió.
- El ministeri de l'interior nomenava al director dels diaris per tal d'assegurar-se el compliment i la fidelitat de la ideologia propugnada pels vençuts; els falangistes. També era obligatori pels periodistes estar registrats oficialment, per accedir ràpidament als noms i cognoms en cas de divulgacions antifranquistes. I es que precisament això posa en evidència el control a què la informació era sotmesa. Ara ens podem formular si la gran massa social rebia unes notícies objectives després de passar per tants filtres del règim.
- Totes aquelles faltes de desobediència, resistència passiva, eren sancionades durament.

Des de finals dels anys trenta fins a final dels quaranta, la pèrdua d'una generació sencera d'autors que van desaparèixer assassinats, morts durant la fugida o a conseqüència d'aquesta, va suposar una amputació cultural notòria: primer havia de créixer una generació, sense parlar de la repressió tan brutal que van sofrir els supervivents que van restar al país.

L'any **1955** amb la incorporació d'Espanya a les Nacions Unides va obrir més la seva política. I per què ho va fer? Molt senzill. La visió que tenien els Estats Units i la resta d'Europa –un cop acabats els feixismes– era la d'una Espanya dictatorial, sense cap mena de llibertats. Franco sabia del cert que havia arribat el moment de fer una obertura si no volia que el seu mandat s'ensorrés.

Fraga Iribarne

Onze anys més tard, el **1966**, una llei proposada pel llavors ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne (després de substituir en el càrrec a Arias Salgado), va permetre obrir l'angle de tall d'aquestes tisores tan ben esmolades. En què consistia? Va suprimir la censura prèvia tot i que no va desaparèixer el control sobre de les editorials i els consecutius tancaments si les publicacions atemptaven contra qualsevol dels pilars de la dictadura.

Aquesta nova llei va intentar crear un marc jurídic entre la proposta que havia fet Ramón Serrano Suñer i les llibertats de la resta de països democràtics del vell continent:

- La "empresa periodística" passi del domini de l'interès nacional (Estat) al domini de la iniciativa privada.
- S'anul·la la Censura Prèvia com a procediment habitual abans de la publicació d'un llibre, d'una revista, d'un butlletí, etc. Només serà necessària i imprescindible si el que es vol tractar abraça una qüestió nacional o de guerra quant es refereix a èpoques passades.
- En cas que alguna publicació sigui massa "atrevida" i descarada s'aplicarà el segrest administratiu, per la qual es retindrà allò que considerin necessari.
- Es preveuen sancions evidents per qui escrigui tot allò contrari als principis fonamentals del *Movimiento y ordenamiento jurídico general del franquismo.*
- Estableix el concepte d'informació d'interès general pel qual el govern podia obligar a qualsevol publicació a inserir gratuïtament notes de la *Dirección General de Prensa.*

Aquesta llei consta de 72 articles dividits en diversos capítols segons la temàtica de la qual tracten.

CAPÍTOL I. "De la libertad de prensa e imprenta." (1-8)
CAPÍTOL II. "De los impresos o publicaciones" (9-15)
CAPÍTOL III. "De las empresas periodísticas."
CAPÍTOL IV. "Del registro de empresas periodísticas".
CAPÍTOL V. "De la profesión periodística y de los directores de publicaciones periodísticas". (33 42)
CAPÍTOL VI. "De las agencias informativas".
CAPÍTOL VII. "De las empresas editoriales". (50 54)
CAPÍTOL VIII. "De las empresas importadores de publicaciones de las agencias extranjeras y de los corresponsales informativos extranjeros".
CAPÍTOL IX. "De los derechos de réplica y rectificación".(58-62)
CAPÍTOL X. "De la responsabilidad y las sanciones" (63-72)

►***Article 3.*** *De la censura.*
La Administración no podrá dictar la censura previa ni exigir la consulta obligatoria, salvo en los estados de excepción y de guerra expresamente previstos en las leyes.
►***Article 5.*** *Garantía de libertad.*
La Administración garantizará el ejercicio de las libertades y derechos que se regulan en esta Ley, persiguiendo, a través de los Órganos competentes e incluso por vía

judicial, cualquier actividad contraria a aquéllos y, en especial, las que a través de monopolios u otros medios intenten deformar la opinión pública o impidan la libre información, difusión o distribución.
►Article 7. *Derecho a obtener información oficial.*
1*. El Gobierno, la Administración y las Entidades públicas deberán facilitar información sobre sus actos a todas las publicaciones periódicas y agencias informativas en la forma que legal o reglamentariamente se determine.*
2*. La actividad de los expresados órganos y de la Administración de Justicia será reservada cuando por precepto de la Ley o por su propia naturaleza sus actuaciones, disposiciones o acuerdos no sean públicos o cuando los documentos o actos en que se formalicen sean declarados reservados.*
►Article 38. *Origen de la información y de la publicidad.*
En toda información o noticia contenida en un impreso periódico deberá hacerse constar su fuente de origen. Si ésta no constase, se entenderá que el Director declara haberla obtenido a través de fuentes propias (continuació art. 38)

Així doncs, què va permetre aquesta llei propugnada per Fraga? En certa manera aquesta llei va fer possible, posar de manifest l'actitud crítica d'una part de la societat en contra de Franco. Sense abandonar mai, les dures repressions a què alguns es veien sotmesos. A partir d'aquesta data s'inicia un període molt més productiu, literàriament parlant, i és que precisament en aquesta època amb aquesta "obertura" els escriptors es van llençar a la piscina i l'activitat de les editorials es va tornar a normalitzar. D'aquí en endavant, fins la mort de Franco, l'any 1975, l'òrgan censor com a tal, es va fent paulatinament transparent.

Que irònic és pensar que segons el punt de vista dels dirigents del règim, ells no feien res estrany!...era normal voler preservar als ciutadans d'informacions amb contingut "non grat". Per entendre'ns, el govern controlava les mitges veritats i s'encarrega de difondre-les inqüestionablement com a certes. La premsa tenia com a meta complementar l'educació d'un poble que en aquella època mancava de bona informació. Per tant, quina era doncs la missió de la premsa i dels periodistes? Tenir "a la verdad, a la patria y al servicio" com a principal objectiu.

En el marc literari la censura, tal i com hem anat veient, va afectar a un col·lectiu enorme de gent però és que el pitjor és l'amplitud que aquesta va adoptar. Les retallades, aquella obsessió de controlar tot el que es deia, feia i pensava, afectà a la premsa, ràdio, televisió, revistes, en fi, tots els mitjans de comunicació i el món de la música, l'art, el teatre i el cinema.

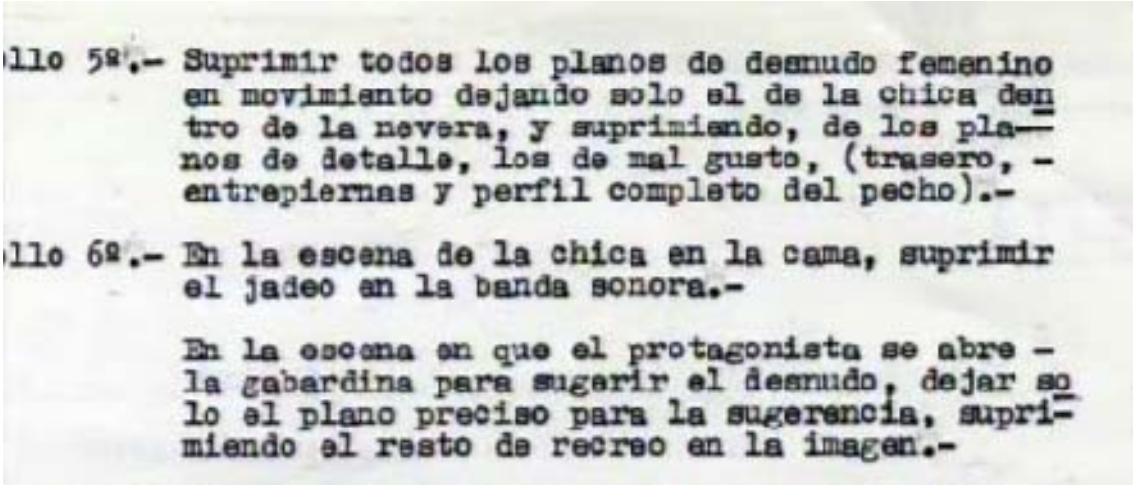
llo 5º.- Suprimir todos los planos de desnudo femenino en movimiento dejando solo el de la chica dentro de la nevera, y suprimiendo, de los planos de detalle, los de mal gusto, (trasero, entrepiernas y perfil completo del pecho).-

llo 6º.- En la escena de la chica en la cama, suprimir el jadeo en la banda sonora.-

En la escena en que el protagonista se abre la gabardina para sugerir el desnudo, dejar solo el plano preciso para la sugerencia, suprimiendo el resto de recreo en la imagen.-

2.2.1.3. Burlem la Censura

Altres autors més valents o simplement més possibilistes (el provar d'escriure paraules compromeses en cas que passessin per alt) van intentar burlar-la sempre que van poder. Gairebé trapelleries infantils: s'escrivia a màquina el mot racional, posant més empenta de la que calia sobre la lletra r, i després, fent retrocedir el carro, marcava una n sobre la mateixa lletra, de manera que el censor cregués que llegia racional, però que es convertia en nacional quan el text passava a impremta. Forçaven la seva imaginació per dir coses que no podien ésser dites més clarament, aprofitant les traduccions i el canvi de llengua (del català al castellà). Empraven la similitud fonètica: verda en comptes de merda; revulsió per revolució i dentadura per dictadura. Metàfores i altres figures retòriques per al·ludir a fets passats o a conceptes prohibits, i és que la creació literària va esdevenir precisament això : a veure qui tenia la creativitat i capacitat per esquivar-la i publicar sense masses entrebancs. Tot i així, arriscar al màxim, comportava un risc, i a molts d'ells no els van publicar les obres íntegres per trucs com aquests.

Trobem un perfil d'autor més submís que no volia arriscar per inseguretat i que o bé va callar durant quaranta anys i es va adaptar al règim amb caràcter obedient o per pròpia voluntat va decidir autoexiliar-se a un altre país on sí que pogués expressar-se lliurement, si més no, de forma més explícita que a casa seva.

«Molts vam optar per la literatura objectiva, amb unes narracions escrites de manera que no semblés que es prenia partit i que es limitaven a explicar uns fets terribles amb la fredor d'un observador desapassionat i distant»[18].

La política unitària del règim, un cop més, es reflexà en el Ministeri encarregat de controlar les publicacions, tant és així, que pel simple fet d'ésser català ja es miraven el text un parell de cops. Joan fuster apunta:

«El escritor catalán, por escribir en catalán, sencillamente por utilizar otra lengua siempre ha obtenido de la censura unas desconfianzas supernumerarias. Afirmar que 'dos y dos son cuatro', en definitiva no era arriesgado, pero sugerir que 'dos i dos fan quatre', ya era otra cosa»[19].

Estanislau, en el llibre que hem comentat anteriorment, tisores de la censura, dóna testimoni de com els titllaven de "figures incòmodes":

[18] Fragment extret. ESTANISLAU TORRES: Pagès Editors. Lleida, juliol de 1995; pàg. VI del pròleg.

[19] Fragment extret. JOAN BALLESTER: Temps de quarantena; PUV (publicat per la Universitat de València). València 1992; pàg. 69.

«Durant l'època franquista, la censura, per a molta gent (i no cal dir als escriptors), va constituir un veritable malson. Una censura, d'altra banda, en què, paradoxalment, de vegades privava més la por o l'estat d'ànim del funcionari que l'aplicava que no pas del contingut de les directius que rebia. Unes directrius molt volubles, d'altra banda, ja que hi influïa el clima polític del moment, l'historial de l'autor, les seves conviccions que li atribuïen... El període que abraça "les tisores de la censura" (de 1965 a 1975) és un dels més moguts i decisius de la dictadura franquista. Escriptors catalans com Pedrolo, Calders, Viladot, Victor Móra, Montserrat Roig, etc. considerats altament perillosos o simplement "incòmodes" per les autoritats de l'època»[20].

2.2.1.4. Saltant obstacles

Un escriptori ple de papers apilonats, una llum tènue i un bolígraf vermell omplint el temut full de censura. Allà hi constava la data d'entrada, el número d'expedient conforme l'ordre d'arribada i totes les anotacions que el censor considerava, segons un criteri borrós i imprecís, corresponents.
Un autor qualsevol, quan considerava que el seu projecte estava finalitzat, enviava una còpia, ja fos en forma d'exemplar mecanografiat o bé per capítols (o parts), a la *Delegación de Estado para Prensa y Propaganda*, la seu de la qual estava a Salamanca. No era necessari presentar-se personalment a l'edifici, és més, en poques ocasions es va donar aquest cas; normalment, a través de correu, l'editor o el mateix autor enviava la creació literària.

Qui s'amagava sota la paraula "censors"? Cal dir explícitament que els censors no eren contractats segons les aptituds intel·lectuals i tècniques sinó en funció de la profunda fe en preservar, fos com fos, el règim franquista. Així doncs, precisament ells sotmetien a examen i redactaven informes sobre les obres que rebien.
Per concórrer al "concurs-oposició" la persona en qüestió devia tenir una de les següents condicions:

- Ésser llicenciat a qualsevol de les facultats.
- Haver publicat, o presentat al tribunal, algun treball de investigació científica o crítica literària.
- Traduir algun idioma.
- Ésser de falange o el requetè des d'abans del 18 de juliol de 1936.

[20] Fragment extret. ESTANISLAU TORRES: Pagès Editors. Lleida, juliol de 1995; contraportada del llibre.

- Ésser militar.
- Ésser sacerdot (clergat regular o secular).
- Els militants del partit (*FET de las JONS*) que es creguin amb mèrits suficients.

Conseqüentment, s'havien de sotmetre a examen per valorar en essència si tenien fe cega en el règim franquista i els seus pilars principals. Devien realitzar tres proves: la primera d'elles consistia en exposar durant quatre hores el seu criteri sobre qualsevol punt relacionat amb la censura, imposat pel tribunal vigent; la segona, examinar i criticar una obra que els facilitaven contrària al règim i finalment la tercera, traduir "un idioma a llibre obert".

Els primers censors en emprar les tisores més esmolades foren: Eugenio Suárez, Luís Andrés Frutos, Darío Fernández Flores, Ricardo Ruiz Rabre, Alfredo Mampaso i Francisco Ruiloba.

La *Sección de Censura de Libros* va ser creada l'any 1941 i el primer responsable fou el catedràtic Juan Beneyto Pérez (tal i com podem contemplar a la fotografia). L'any 1942 serà Patricio González de Canales, el secretari nacional de Propaganda.
Anem a veure com va classificar la Secció de Censura depenent de la temàtica dels llibres que rebien per analitzar:

- Llibres que tractaven la política, història d'Espanya i pedagogia política. La censura d'aquest grup es reserva al cap, que era membre de falange.
- Religió i pedagogia catòlica. Per aquest grup es va sol·licitar el concurs de la censura eclesiàstica amb la designació d'un doctor en "Sagrada Teologia".
- Llibres científics i de text. El que s'ocupés d'aquesta tasca havia de tenir un doctorat en la matèria i "gozar de la autoridad suficiente".
- Història i tècnica militar. En aquest cas els originals se segellaven i es remetien al *Ministerio del Ejército* per tal d'ésser examinats. En aquest grup hi havia un gran nombre de publicacions sobre la guerra civil.
- Lectures amenes i recreatives. No es recorria als serveis d'especialistes, per la qual cosa s'ocupava la resta del personal de la secció de censura.

En aquell mateix any es fa una reestructuració quant els censors per falta de duresa repressiva (emetre dictàmens sense l'atenció requerida, per no presentar-se davant González de Canales quan fou nomenat per accedir al càrrec, etc.).
Sis noms més: el poeta Leopoldo Panera, Liborio Hierro, Enrique Conde, Carlos Ollero, José María Peña i Antonio S. del Corral.

Perquè ens fem una idea, el març del 1944 van quedar eximides de la censura prèvia les obres de caràcter litúrgic emprades per l'església catòlica; la literatura espanyola, anterior a 1800; les obres musicals anteriors a 1900 i tots aquests escrits de caire tècnic i científic. Per què aquests sí, i tots els anteriors no? La resposta es va repetint amb el temps, i com anirem observant tot allò que realça els pilars del règim o bé no abraçava el marc polític, social i històric (des de la vessant dels vençuts) no va tenir masses entrebancs per passar la censura.

Però, quin criteri empraven? Durant l'època franquista tret dels que en formaven part directament, tothom desconeixia aquesta estructura interna del món censor. El que sí que podem deduir és que aquest examen a què es veien sotmeses les obres que s'enviaven moltes ni passaven per la lectura del propi text; el nom de l'autor, la temàtica o l'editorial eren suficients per no molestar-se a passar del pròleg. A l'apartat "burlem la censura" he escollit unes paraules de Joan fuster que asseguren que en vista dels censors no és el mateix dir: *dos y dos son cuatro*; que dos i dos fan quatre. M'estic referint a la predisposició de llegir entre línies els textos dels catalans i altres

escriptors d'arreu del país d'ideologia republicana. Aquest prejudici de jutjar les obres amb un anàlisi més exhaustiu, precís i molts cops, absurd.

Al mateix full de censura quedava constància de la resolució presa pel corrector: llibres aprovats (sense supressions), aprovats (amb supressions) o bé prohibits. És cert, que en el cas de les obres teatrals en aquest informe també s'especificava com havia de ser la representació. Algú es pot preguntar el motiu pel qual ho feien: és obvi, una imatge val més que mil paraules. Franco volia controlar l'incontrolable: amagar certes veritats que podien fer caure els pilars del règim i mantenir una massa social ignorant (fins a cert punt) quan als coneixements de fets passats. D'aquesta manera, en una escenificació encara que els actors diguessin en forma de diàleg, unes paraules d'ideologia es limitaven els gestos, el to i fins i tot el vestuari, sempre d'acord amb els principis conservadors de l'època.

Si l'obra era aprovada...

En el cas que l'obra en qüestió fos aprovada, procedien a enviar el full de censura a l'autor o a l'editor (depenent de qui l'hagués enviat). Si era denegada i per tant, prohibida, també enviaven una carta, com el cas de l'obra Els ulls i la cendra, que veurem a continuació. Una còpia restava a l'administració franquista i una altra retornava al pare o mare de la creació literària. Ara bé, com indicaven la supressió dels fragments que consideraven perillosos contra la ideologia del règim?

Normalment feien instància a la fulla de censura els números de la pàgines; tan si era una paraula, una frase o expressió determinada, o bé paràgrafs sencers, s'escrivia el principi i final del tros mutilat. Quan l'autor rebia la carta amb el full censurat tenia dues opcions: o bé resignar-se a eliminar aquells fragments –l' anomenat silenci administratiu– o bé canviar el contingut o dir-ho de manera més superficial. D'aquesta manera seria el censor qui decidís si el canvi era oportú o per contra, no l'acceptava. Va haver-hi obres que es van canviar per complet.

Finalment, l'últim esglaó consistia en enviar cinc exemplars al departament censor i així obtenir el permís per dur-lo a la impremta i fer els tiratges corresponents. El fet de quedar-se amb la còpia d'un manuscrit és ben senzilla: en el moment que s'indicaven les correccions, el censor havia d'assegurar-se que l'escriptor modifiqués els fragments i no la resta: tot havia de restar escrit de la mateixa manera en què s'havia enviat. També per evitar errors en el format del llibre. De manera voluntària (si l'obra no havia passat per gaires inconvenients) s'oferia la possibilitat d'enviar cinc exemplars a l'aparell censor amb la finalitat que ells mateixos en fessin propaganda. Dit en d'altres paraules: si l'obra en qüestió realçava qualsevol dels pilars que sostenien la dictadura franquista (església, exèrcit, bàndol franquista, rebuig als republicans, etc.) això permetia una difusió al lector de la viabilitat de publicar uns temes determinats i mostrar el seu poder a tota la població.

Població i direcció de l'editorial	Era el mateix una editorial catalana, valenciana o madrilenya? No, malauradament hi havia uns prejudicis que anaven estretament lligats.
Classe de document	L'existència del departament de Ministeri d'Informació i Turisme no estava dividit per departaments, per la qual cosa allà anaven a parar obres de teatre, documents gràfics, revistes i en un major volum de llibres.
Data d'entrada	Per tal de tenir un control exhaustiu.
Data de sortida	Per tal de tenir un control exhaustiu.
Observacions i la resolució	Hi consten els comentaris del censor. En el pitjor dels casos, la majoria de vegades, s'indicaven les mutilacions dels paràgrafs que eren "immorals" o atacaven al règim. Per tant, trobem les pàgines amb els fragments corresponents. En el cas de les obres de teatre s'indicaven les modificacions de les escenes, el vestuari, etc.
Títol	El títol de la composició literària.
Autor	L'autor corresponent
Població i direcció de l'autor	Les dades personals de l'autor, imprescindibles per tenir-lo localitzat i així enviar les resolucions que es considerin oportunes.
Editor i el nom de l'editorial	El nom de l'editor i l'editorial. Cal tenir en compte que durant aquest període es varen tancar moltes editorials per la temàtica de les obres que enviaven a burlar la censurar.

★ Com s'omplia el fulla de censura?
De l'edició a la publicació.

En aquest esquema, bastant gràfic, es pot apreciar el procés des que l'autor elaborava la seva obra fins que en cas afirmatiu es publiqués, o en el pitjor dels casos restés en silenci, on depenent de l'actitud i esperit de l'autor decidís què fer.

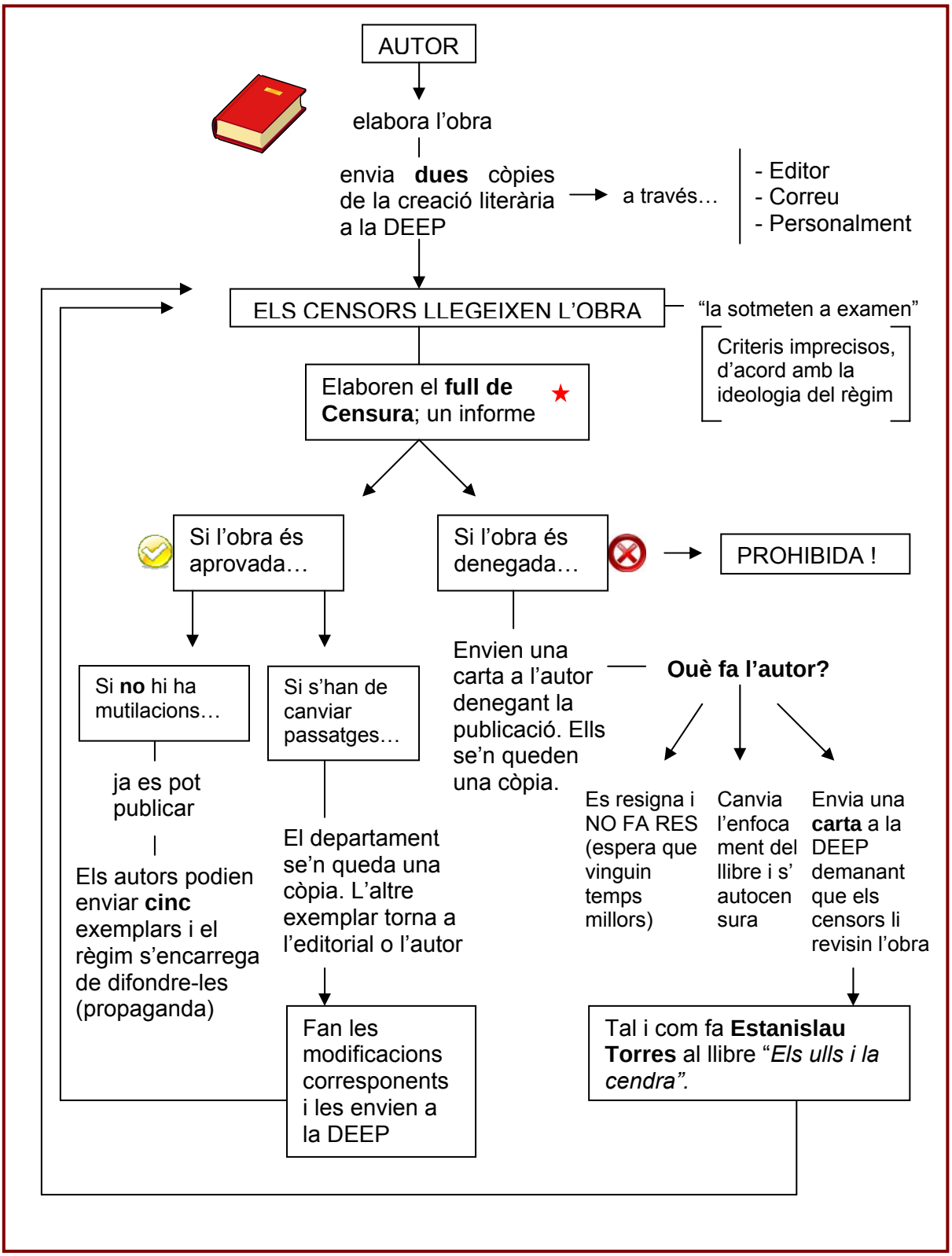

Ara, anem a contemplar el contingut d'unes cartes referents a aquest procés: de l'edició a la publicació. És precisament el cas de la novel·la ***Els ulls i la cendra*, d'Estanislau Torres** que en un principi va ésser una obra prohibida ja que tenia rerefons històric. Al capítol *Una carta Clau*, l'escriptor narra en primera persona i ens facilita la carta que va rebre del Ministeri, eufemisme –diu Estanislau– segons el qual s'amagava la paraula censura.
Aquesta carta fou la resposta negativa de la publicació de l'obra d'Estanislau. Diu així:

« En contestación a su instancia de 31 de mayo de 1965 y, previos los pertinentes informes del Lectorado de esta Sección, lamento comunicarle que no ha sido posible conceder la autorización de la obra Els ulls i la cendra, d'Estanislau Torres.
Lo traslado a Vd. para su conocimiento y efectos, indicándole que contra la presente resolución puede interponer recurso de alzada, dentro del plazo de 15 días hábiles, a contar del siguiente de la presente notificación.
Dios guarde a Vd. muchos años.
Madrid, 31 de julio de 1965
P. El Director General de Información
(Firma il·legible) »[21].

Un fet a destacar: per què firma una il·legible? – Perquè NO interessava conèixer qui estava darrere d'aquest escrit, darrere, clarament, de la censura. Estanislau no es va deixar vèncer i va provar sort…

« Barcelona, 8 de noviembre de 1965
Ilmo. Sr. D. Carlos Robles Piquer
Madrid
Distinguido señor:
Reconozco que existiendo cauces legales para tratar de la publicación de obras literarias, dirigirse extrareglamentariamente y de forma particular a las personas más representativas del Ministerio de Información y Turismo para tratar de salvar los obstáculos que precisamente se oponen a la publicación de aquellas obras, no deja de ser incorrecto. Sin embargo, también debe reconocerse que a nadie como al propio autor pueden perdonársele esta clase de incorrecciones...Nadie como él sabe el esfuerzo que exige la creación de una obra literaria y nadie como él acusa el impacto que representa saber que precisamente es "su obra" la que no podrá llegar al público...
Y éste es mi caso: dirigirme a Vd. (o sea ser incorrecto) para tratar extrarreglamentariamente de una obra que exigió de mi muchos más esfuerzos que todas las que hasta ahora llevo publicadas; de una obra que llegó a finalista del premio Sant Jordi de novela a escasa distancia del ganador; de una obra que me fue solicitada por una de las más prestigiosas editoriales de Barcelona... y todo ello para llegar a un oscuro final. A la imposibilidad, por falta de autorización, de que llegue a publicarse.
Els ulls i la cendra, la novela a que me refiero, es un documento relacionado con nuestra Guerra Civil. El autor –yo mismo, naturalmente –vivió casi todo lo que en ella se cuenta. Es, hasta cierto punto, una novela autobiográfica y, aunque en principio fuera previsible la reacción de los funcionarios del departamento de Orientación Bibliográfica, no creí oportuno, en ningún momento, disfrazar la realidad. Es más, en mi opinión, todo lo que en la novela "se dice" (es una novela completamente dialogada y esta característica le confiere una gran realidad, precisamente) es útil que se lea, que sea motivo de reflexión, que se discuta... Insisto: a los funcionarios encargados de su lectura (y esto no significa que no los considere personas con gran experiencia, en

[21] Fragments extrets. ESTANISLAU TORRES: Pagès Editors. Lleida, juliol de 1995; pàg. 7, 8 i 9

estos quehaceres) puede que les sorprendiera la forma en que se expresan los personajes, pero debe tenerse en cuenta que en una novela de las características de Els ulls i la cendra cuyo principal objetivo es descubrir ciertos defectos comunes a todos los españoles, sería contraproducente eludir la realidad. Sería, tal como más o menos contradecimos en Cataluña, "meternos, nosotros mismos, tierra en los ojos".

Es, por consiguiente, una novela importante (y lamento sinceramente verme obligado a expresarme en estos términos) y, además, una novela que llenaría uno de los huecos que indudablemente existen relacionados con nuestra Guerra Civil. ¿No es sintomático que en fecha reciente haya aparecido en las páginas literarias de La Vanguardia un interesante artículo donde el comentarista, en determinado momento, se lamenta de la falta de interés que por este tema demuestran los escritores españoles, en general?
Els ulls i la cendra fue remitida (tal como señalan las normas vigentes) a la oficina correspondiente del Ministerio de Información y turismo y fue devuelta al cabo de unos meses sin que se indicara el motivo o los motivos que habían aconsejados no autorizar su publicación. Elevado el recurso legal, fue denegada su publiacaión por segunda vez sin que tampoco se indicara el motivo, a pesar de que en el recurso se solicitaba, al objeto de proceder a las correcciones oportunas, si es que eran viables, y a pesar de que se alegaba, entre otras causas favorables a un presunto permiso, la existencia de otras novelas de tema y fondo histórico similar, como por ejemplo, Un millón de muertos de José M. Gironella...
Hasta aquí los hechos. Mientras tanto la novela sigue en un cajón de mi escritorio (un ejemplar de la misma quedó depositada en los archivos del Ministerio de Información y Turismo, según es costumbre) sin esperanza de que llegue al público debido a un evidente error de interpretación (¿constituye una falta de modestia señalar que uno de los críticos que la ha leído privadamente ha dicho que lo que más le complacía de ella es la ecuanimidad?) o sea sin que pueda ayudar a llenar un vacío que evidentemente existe en nuestra novelística y sin que pueda contribuir –denunciándolos– a desarraigar alguno de nuestros peores defectos.
Rogándole perdone mi insistencia y la forma poco ortodoxa que he empleado para dirigirme a Vd., le saluda su affmo. y s.s.»[22].

Quina va ser la resposta a aquesta carta tan arriscada?

«En contestación a sus instancia de 18 de noviembre de 1965 –deia l'ofici on ens comunicaven que havia estat autoritzada, la obra –me complace comunicarle que la obra titulada Els ulls i la cendra, de la que es autor Estanislao Torres, podrá ser autorizada previa presentación de las galeradas impresas, por las que pueda comprobarse la supresión de los pasajes señalados en las páginas 48-75-88-107-166-185-228-233-240-242-290, del ejemplar adjunto. Dios guarde a Vd. muchos años, etc.etc»[23].

[22] Fragments extrets. ESTANISLAU TORRES: Pagès Editors. Lleida, juliol de 1995; pàg. 7, 8 i 9.
[23] Fragments extrets. ESTANISLAU TORRES: Pagès Editors. Lleida, juliol de 1995; pàg. 7, 8 i 9.

2.2.2. L'abans i el després: Conversions estranyes

2.2.2.1. Estudi i evolució *d'Incerta Glòria*, de Joan Sales

En aquest apartat del treball comprovarem de manera pràctica el sí de la censura, potser el que no es veu, el que queda entre el censor i l'escriptor. L' abans i el

després, aquelles conversions absurdes –com diu Estanislau Torres– però que tan van cohibir els autors a l'hora d'expressar les seves emocions quan estaven davant el full blanc de paper.

Fou un veritable escriptor d'acció que encarna la figura del militant, al servei dels seus principis: Catalunya, la llibertat i la democràcia.
La seva obra mestra s'ha convertit en un clàssic de la literatura de postguerra que ha rebut moltes crítiques i ha generat un gran ventall d'opinions diverses –fins i tot avui dia continua essent així: no deixa indiferent a ningú– la qual cosa vol dir que encara es manté viva la figura d'aquest escriptor de renom.

Ambiciosa i polèmica, Incerta Glòria és un monument a la novel·la catalana. De manera simbòlica, es tracta de la primera que mostra la guerra civil des de la perspectiva dels vençuts (nacionalista catalana). I certament va més enllà: la guerra en tota la seva complexitat moral. Però el que crida més l'atenció, és que aquesta visió republicana era al mateix temps catòlica, la qual cosa li va permetre denunciar amb el mateix esma els atacs feixistes i anarquistes. El testimoni de Sales és molt autocrític amb els enfrontaments entre comunistes i anarquistes (també anomenat maniqueisme). Ell diu que aquest serà el motiu principal de la desfeta del bàndol republicà i la imminent pèrdua de la guerra.

«Incerta glòria és, ben segur, una de les quatre o cinc novel·les cabdals de la nostra narrativa de postguerra. Atraient i enlluernadora, reuneix l'encert d'una gran història harmonitzada a tres veus, un cert sentit èpic (no endebades fou la primera novel·la en català, a l'interior, emmarcada en els anys de la guerra i des de l'òptica dels vençuts) i sobretot una profunda qualitat lírica i poètica. A més a més, tots els seus personatges, inquiets, canviants, afegeixen a la narració una densa preocupació per la condició humana i el seu sentit religiós. Tot plegat fa pensar en un Bernardos o bé en un Graham Greene, com bé ho assenyalà la crítica francesa, l'any 1962» [24] .

Incerta Glòria, testimoni de la seva experiència va ésser escrita entre els anys **48 i 55**, primera edició. La novel·la, com totes fins el moment publicades, va haver de passar per la censura prèvia: eliminaren dues terceres parts del llibre. Joan Sales començà en aquell precís instant una batalla legal, movent cel i terra, per tal d'aconseguir els permisos de publicació. Van titllar la novel·la d' anticatòlica i ell com a creient que era va demanar a l'arquebisbe un permís eclesiàstic anomenat "Nihil obstat", el qual li concedí. El 1962 va sortir a la llum l'edició francesa *Gloire incertaine* proposada per Juan Goytisolo. L'escriptor decidí reescriure la novel·la reincorporant les parts tallades, passant a tenir 400 pàgines de les 100 inicials. Fou amenaçat per la policia i en cas que tirés endavant amb el projecte, l'acusarien i seria detingut per injuries al franquisme: efectivament és detingut!

Se'n va fer una traducció al castellà, *Incerta Gloria*, que sortí publicada el 68. En el **1969**, la segona i la tercera edició en català ja eren una realitat. Ell mateix la publica al Club dels Novel·listes. Un any més tard, **1970**, la quarta. És curiós com Joan Sales,

[24] Fragment extret. ISIDOR CÒNSUL: Incerta Glòria, una obra mestra; Article al diari Avui; 23/11/1983.

aquest "ousider" de la literatura catalana, continua amb persistència millorant la seva producció, incapaç de posar un punt i final: creu en la qualitat d'*Incerta Glòria.*

En els pròlegs de les diverses edicions escriu unes paraules determinatives, exposant el motiu del llibre que els lectors tenen entre les mans. Anem doncs a veure les declaracions de l'autor en referència a les quatre primeres edicions.

►*The uncertain glory of an april day… Tot devot de Shakespeare coneix aquestes paraules –i si jo hagués de resumir la meva novel·la en una sola ratlla no ho faria pas d'altra manera.*
Hi ha un moment de la vida que sembla com si ens despertéssim d'un somni. Hem deixat de ser joves. Bé es veia que no podíem ser eternament; ¿ i què era, ser joves? Ma jeunesse ne fut qu'un ténébreux orage, diu Baudelaire; potser tota joventut ho ha estat, ho és, ho serà. Una tempesta tenebrosa travessada de llampecs de glòria –d'incerta glòria–, un dia d'abril…
Un fosc afany ens mou durant aquells anys turmentats i difícils; busquem, conscientment o no, una glòria que no sabríem definir. La busquem en moltes coses, però sobretot en l'amor –i en la guerra, si la guerra se'ns entravessa. Tal va ser el cas de la meva generació.
La set de glòria es fa,en certs moments de la vida, dolorosament aguda; tan més aguda és la set com més incerta és la gloria de què estem assedegats; vull dir, més enigmàtica. La meva novel·la tracta precisament de copsar algun d'aquests moments en algun dels seus personatges. ¿Amb quin resultat? No sóc pas jo qui ho ha de dir.
Però sé que molt li serà perdonat a qui molt hagi estimat. En altre temps hi havia més devoció a sant Dimas i a santa Maria Magdalena; és que no corria tanta pedanteria com ara i la gent no tractava de dissimular amb tesis, missatges, ni teories abstractes el fons apassionat que tots portem a dintre.
Som pecadors amb una gran set de glòria. I és que la glòria és el nostre fi.

JOAN SALES (1r pròleg) Barcelona, desembre de 1956

►*Dotze anys després de l'aparició de la primera edició d'aquesta novel·la, procedim per fi a la segona.*
Si el CLUB DELS NOVEL·LISTES no ho havia fet fins ara –essent així que es trobava exhaurida de fa anys–, és perquè anàvem esperant la possibilitat de donar-ne el text íntegre, possibilitat que no acabava d'arribar mai. Ni com a autors ni com a editors no ens feia cap il·lusió reimprimir resignadament aquell text incomplet; majorment que hauria resultat paradoxal oferir-me altra vegada una edició original mutilada després de ja algun editor estranger n'havia donat en traducció la totalitat.
El lector comprendrà la importància del que va caure comparant el gruix d'aquella edició amb el d'aquesta que avui li podem oferir-li: aquell volum simple del CLUB s'ha convertit en aquest volum triple que ara, estimat lector, tens a les mans. Afanyem-nos a dir que no total la diferència d'extensió correspon a supressions d'aleshores; hi ha llargs passatges afegits després coses que he anat escrivint al llarg d'aquests anys d'aparent silenci amb motiu d'alguna nova edició –estrangera naturalment– i sempre amb l'esperança que un dia o altre podrien veure la llum pública en la seva llengua original. Encara aquesta vegada, simultàniament per a aquesta edició íntegra de l'original català i per a una nova edició en llengua estrangera, he afegit un últim i extens passatge: aquell que, com veurà el perspicaç lector, duu una data com és el 26 de gener passat.
Ja no afegiré mai més ni una paraula a aquesta obra; el text que avui dono a la llum pública és el definitiu. Tornat a Catalunya després d'un llarguíssim exili, el 1948, em vaig posar a embastar la primera part; hauré trigat vint anys a acabar les quatre. Aquells a qui estranya una fecunditat tan escassa –i són molts els que m'amoïnen, ho

dic amb franquesa, tirant-me en cara que sigui "l'autor d'una sola novel·la"– haurien de tenir més en compte, que cada una de les parts d' INCERTA GLÒRIA podria considerar-se com una novel·la sencera tant per la seva extensió com pel seu desplegament i, sobretot, pel fet de tenir cada una el seu protagonista propi (el de les dues darreres és el mateix home, però a vint anys en una i a cinquanta anys en l'altra i això fa –parlo, ai de mi, per experiència –que un mateix home sigui dos personatges ben distints). Accepto amb humilitat com a legítimes les crítiques que se'm puguin fer des de l'altre punt de vista, però que no em diguin que no he treballat: jo em sé quines suades, i no diré de sang per no exagerar, INCERTA GLÒRIA em costa.
Si avui és possible donar-la íntegrament a la llum pública en el seu original català es deu en primer lloc a José Manuel Lara, el dinàmic editor andalús arrelat a Barcelona, i al "Premi Ramón Llull" per ell fundat; en segon lloc, als membres del jurat que han escollit unànimement la meva novel·la entre totes les catalanes aparegudes des de 1952 –immerescut honor que agraeixo profundament. És com a testimoni del meu agraïment que els dedico aquesta segona edició, en realitat del text original complet, d'una novel·la que ha conegut durant tant de temps una de les majors desventures que pot conèixer un llibre: ser ignorat a la pròpia pàtria.

JOAN SALES (2n pròleg) Barcelona, febrer de 1969.

►Tot just he sortit del purgatori on penava –cal creure que a causa dels seus enormes pecats – el text íntegre i original d' INCERTA GLÒRIA, vet aquí que en uns pocs mesos se n'exhaureix l'edició, tanmateix copiosa. El nostre agraïment al públic, a aquests milers d'amics estimats per bé que inconeguts que són els lectors, és ara doble, ja que en el cas d'aquesta obra som al mateix temps autors i editors. Les desventures que hagin pogut ploure damunt nostre per un o altre concepte, o per altres que en el fons apunten al mateix, queden compensades amb aquest acolliment que el públic català ens dispensa. Ni com a autors ni com a editors no sabríem somniar cap premi que més pogués honorar-nos i encoratjar-nos.
Ja la primera edició, molt copiosa també, s'havia exhaurit de les circumstàncies d'aleshores podem qualificar de breu; si vam trigar tants anys a procedir a la segona, no fou doncs per manca de l'indispensable suport del públic, ans –repetim-ho i insistim-hi– "perquè anàvem esperant la possibilitat de donar-ne el text íntegre, possibilitat que no acabava d'arribar mai". En tots els moments, fins en els pitjors, i ara no ens referim tan sols a aquesta obra sinó al conjunt de l'arriscada empresa que és el CLUB DELS NOVEL·LISTES, ens ha sostingut la confortadora companyia d'un públic fidel. És ell qui va fer possible les edicions catalanes després de la hivernada més servera de tota la seva història; sense ell, haurien estat inútils tots els esforços dels qui ens vam llençar a editar de nou en català. Donada la suma d'obstacles que se'ns oposaven, i que potser algun dia explicarem, les nostres temptatives s'haurien estavellat contra una realitat que en era quasi totalment adversa si uns milers de lectors que la sostenen; és doncs a ells que torno a donar avui, com sempre que algun dels llibres del CLUB DELS NOVEL·LISTES arriba a una nova edició, les gràcies més expressives. Amb vosaltres tan cordialment al vostre costat, podem prosseguir amb nou delit el camí que en vam emprendre i que no hem volgut deixar mai, fossin quines fossin les conseqüències.

JOAN SALES (3r. Pròleg) Siurana, Setembre de 1969

►Pot esdevenir-se que a un autor li ploguin honors que no havia sol·licitat; honors certament immerescuts i que ell agrairà, perquè és humà –¿qui gosaria negar-ho?– agrair més que el baldin a premis que no pas a multes o coses pitjors. Haver d'expressar-se amb mitges paraules té força inconvenients, sobretot quan un és inclinat per tarannà natural a dir les coses de la manera més dreturera i transparent possible. En el pròleg de la segona edició jo deia: "Ja no afegiré mai més ni una paraula a aquesta obra; el text que avui dono a la llum pública és el definitiu", i ara no sé com fer-ho perquè no se'm tingui pel que no sóc. Sempre en casos així ens hem refiat de la perspicàcia dels lectors catalans i mai fins ara no hem estat decebuts; a ella ens encomanem una vegada més perquè se'ns cregui sobre el nostre honor: hem complert la nostra prometença. No hi ha en aquesta quarta edició ni una paraula que no haguéssim escrit ja quan aparegué, per fi, la segona; res que no haguéssim "donat" a la llum pública aleshores, per més que entre "donar-ho" i "aparèixer" hi havia encara, aleshores, com els fets van demostrar, una distància considerable. Ens veiérem obligats a dir una cosa que temps a venir podria semblar que no era veritat. Fou la condició perquè aquella segona edició pogués llançar-se; ens va semblar que INCERTA GLÒRIA ja havia passat prou anys al purgatori i que seria excessiu que nosaltres mateixos l'hi condemnéssim qui sap quants anys més encara, que aleshores no ho podíem saber, pel gust de refusar-nos a dir una cosa que no era prou certa. Era un cas de metus gravis, com diuen teòlegs i canonistes, si no pel que fa a la persona, sí pel que fa a l'obra; no era mentida en consciència i la tenim en pau. Dit això, que farà comprendre per què aquesta nova edició té força pàgines més, cuitaré a afegir que més que no pas tots els premis literaris, no sol·licitats però sí benvinguts, m'honora i m'encoratja aquest acolliment seguit que el públic català dispensa a aquest llibre. Cada vegada que alguna de les novel·les per nosaltres publicada dins aquesta col·lecció ha arribat al "llindar de la desena de milers d'exemplars" ho hem remarcat en el pròleg com un esdeveniment; i en veritat que ho era, i ho és encara, en relació a les austeríssimes xifres que permetien, pel que fa al tiratge de llibres catalans, les circumstàncies en què va néixer el nostre CLUB DELS NOVEL·LISTES. Sigui'm doncs permès de remarcar-ho també avui, fins si en aquest cas pot haver-hi una certa vanaglòria ja que a més d'editor en sóc autor. Una vegada més, a tots els amics inconeguts que ens acompanyen en aquest camí, als que llegiran aquesta quarta edició i les que ulteriorment podran fer-se si segueixen acompanyant-nos, diem des d'aquestes planes: moltes gràcies.

JOAN SALES (4rt. Pròleg) Tarragona, novembre de 1970 [25]

Incerta Glòria és un cas que personalment m'ha cridat molt l'atenció. Fins a deu pròlegs rellevants en el quals l'autor declara que és l'últim cop que edita el llibre.
És una obra que he triat per comprovar per mi mateixa fins on podia arribar la censura, com són les mutilacions, els fragments, les paraules o les expressions no van aconseguir traspassar la publicació i que es van quedar allà, als despatxos dels censors en l'edició més primerenca, la del 1956.
Hem de tenir en compte que aquesta primera sortida a la llum del llibre, és una aparició molt recent d'ençà que va finalitzar la sagnant guerra, i la censura d'aleshores era encara molt repressiva.

[25] Els quatre pròlegs són extrets de: JOAN SALES: Incerta Glòria; Club Editor, 1971. (Quarta Edició).

Què van pensar els censors d'Incerta Glòria?

Informe del lector núm. 15. *"¿Ataca al dogma? Sí. ¿Ataca a la moral? Sí. ¿A la Iglesia y a sus ministros? Sí. Los pasajes censurables, ¿califican el contenido total de la obra? Sí. Se trata del diario de un miliciano rojo en el que relata la vida en el frente de unos oficiales que viven en república. Es de un argumento confuso: cuenta la tragedia de una mujer que desde la infancia se ve abandonada de sus padres y que, muchacha de servicio en Barcelona, su dueño Enrique la posee. Él es de más edad y se casa por fin in articulo mortis cuando los anarquistas van a matarlo. Relata el estado en que quedaron los restos de un monasterio que asaltaron los anarquistas y a este relato le saca un jugo asqueroso que repite con frecuencia. En toda la obra campea irreverencia, heterodoxia y referencias a la obrita Los cuernos de Roldán, pornográfica según él y de gran difusión y aplicación en la vida práctica. La palabra guerra es la más frecuente al hablar de los tiempos que se relatan; y para saber el diario de un miliciano rojo no hace falta escribir una obra en catalán con pujos filosóficos a todo pasto y con memeces. NO PUEDE PUBLICARSE."*

* * *

Informe del lector núm.16*. "¿Ataca a la moral? Sí. ¿Ataca al dogma? Sí. Resultando: Diario de un oficial de la zona roja de nuestra guerra de liberación, en el que relata sus problemas íntimos de índole moral, religiosa y política. Todos los episodios están narrados en un lenguaje soez y poco respetuoso."*

* * *

Informe del lector núm. 32*. "Novela escrita bajo la forma de diario de un oficial del Ejército rojo durante la guerra de España. Expresa ideas heréticas –las propias de semejante individuo– y a menudo en un lenguaje grosero y asqueroso. Se desprende una filosofía existencialista, condenable por la forma y el fondo. Las ideas condenables constituyen el verdadero fondo de la novela; de manera que, aunque se suprimieran pasajes enteros, la obra seguiría siendo absolutamente IMPUBLICABLE. Es preciso PROHIBIRLA EN ABSOLUTO."*

Ara sí, després d'haver contemplat els informes escrits pels censors en referència a l'obra de Joan Sales, analitzaré alguns fragments per poder veure amb els propis ulls el canvi d'un text durament tallat per les tisores esmolades i un altre, tallat de totes maneres, però amb més permissivitat. Així doncs, a les dues primeres columnes transcriure els passatges amb l'objectiu de fer la comparativa. I encara hi haurà una tercera columna on exposaré el motiu pel qual, havent analitzat el tema exhaustivament i a fons, no van esquivar la censura. Tenint en compte, en tot moment, que no hi havia cap criteri prèviament pactat, les valoracions personals dels censors, tingueren més pes que cap altra cosa.

***Incerta glòria,* 1956**	***Incerta glòria,* 1970**	**Per què no va esquivar la censura?**
La vida ens usa, com els guarniments usen la pell del matxo. De vegades sospito amb horror si les matadures que ens fa la vida no duraran tant com la mateixa vida. ***O més...***	*La vida ens usa, com els guarniments usen la pell del matxo. De vegades sospito amb horror si les matadures que ens fa la vida no duraran tant com la mateixa vida.* ***Aquests onze mesos d'infern...***	Està descrivint les penúries de la guerra, la censura prèvia no ho va permetre a la primera edició.
Aquí no gastem tapa-rabos, tot al contrari.	*Aquí no gastem tapa-rabos, tot al contrari.* ***Això de les parts vergonyoses, desenganya't, encara ens faria més vergonya si no en tinguéssim.***	Ataca a la moral. No hi va haver una modificació, sinó que es va eliminar per complet.
S'asseu en una de les màquines i comença a despatxar els ***assaltants*** *d'una manera primorosa.*	*S'asseu en una de les màquines i comença a despatxar els* ***fatxes*** *que era un primor.*	És un insult al règim franquista. D'expressions com aquesta se'n van cansar de modificar-les.
No hi ha altres xicots dels pobles al front sinó els voluntaris –molt pocs i en la zona enemiga, com el Cagorcio–. Diu que sempre han segat les dones...	*No hi ha altres xicots dels pobles al front sinó els voluntaris –molt pocs i en la zona enemiga, com el Cagorcio.* ***Cal saber que aquí, a nosaltres no ens diuen pas els republicans, sinó els catalans, "los catalanes"; de manera que les simpaties o antipaties no van pas segons allò que es pensen a Barcelona (suposant que a Barcelona pensin alguna cosa coherent), sinó segons les simpaties o antipaties que els inspira Catalunya. Als acabats d'arribar ens sorprèn, però és així.*** *Doncs bé,*	Aquest fragment, que intenta donar una visió al lector de com eren considerats els catalans, és impensable llegir-ho a l'edició del 56. Pel simple fet de parlar d'una realitat que tenia lloc a Catalunya.

	les dones seguen perquè sempre han segat les dones ...	
Aquelles colles de jovent dels diumenges a la tarda, aquelles cançons tan animades... *-Però aquí es mestressa [...]*	*Aquelles colles de jovent dels diumenges a la tarda, aquelles cançons tan animades**...¿no es recorda de la font del gat i de la Marieta de l'ull viu? Baixant per la font del gat una noia una noia....*** *-Però aquí és mestressa.*	*Per què no és present una cançó tan innocent com aquesta tan popular? Molt senzill! Si ho mirem amb uns altres ulls i continuem cantant la cançó... hi surten una noia i un soldat. Massa atrevit..també ataca a la moral i l'ètica.*
*"Em van ferir en tal combat... jo feia **això i allò**..." Però al pobre Palaudàries la bala li havia travessat el....*	*"Em van ferir en tal combat, jo avançava amb la **bandera..." A la rereguarda pots explicar tranquil·lament que avançaves amb la bandera, perquè els molt cretins encara creuen que les batalles es fan així; fins i tot podries explicar que avançaves dalt de cavall i brandant una espasa, que tot s'ho creuen [...] al pobre Palaudàries la bala li havia travessat el tou del cul.***	Aquest és un bon exemple per constatar com d'imparcial és l'edició del 1956, a causa de l'aplicació de la censura. No arriba a dir el "tou del cul", ja que és massa atrevit, a més de barroer.
*¿Com explicar aquest detall? ¿I a mi què? En casos així prefereixo anar-me'n. No puc sofrir la sang; **la trobo de mal gust...***	*¿Com explicar aquest detall a la dona del teu millor amic? **Encara que et valguessis d'eufemismes, com és ara "les galtes de seure", sempre faries el ridícul.** ¿I a mi què? **¡Se me'n fot!** En casos així prefereixo anar-me'n. No puc sofrir la sang; **em venen vòmits**.*	Un exemple per constatar com canvien les maneres de dir les coses. El que vull dir, és que probablement aquest llenguatge que empra Joan Sales no és perquè li vingui de gust, sinó per retractar el parlar en un context de guerra, desesperació, que donen més credibilitat als personatges centrals que protagonitzen el relat. A l'edició del 56 s'omet l'expressió "¡Se me'n fot!"
Jo sentia ganes de perbocar...	***La Bala li havia travessat el tou del cul, de manera que la ferida no tenia***	S'estalviaren els detalls massa pujats de to, però que reflexaven com eren les

	cap importància; però la sang borbollava d'una manera *que em feia venir ganes de perbocar...*	ferides a causa de la guerra.
Hi ha una cosa que la humanitat ve repetint des del temps d'Adam i Eva i per ara no dóna senyals de cansar-se'n. El que et deia: honoroses excepcions, coses dignes de repetir-se...	*Mentre hi hagi ulls així al món, la humanitat no es cansarà de repetir allò que ja van fer Adam i Eva des de bon principi. El que et deia: honoroses excepcions, coses dignes de repetir-se indefinidament per saeculora saeculorum fins a la fi del món.* ***En canvi, no veig que la guerra en sigui una; la primera batalla pot agradar per la novetat, la segona encara passi, però quan ja t'has trobat en unes quantes****...*	L'autor posa de manifest que el pecat, que van cometre Adam i Eva, sí que el faria repetidament; però quant a la guerra... això ja és una altra cosa. Aquest passatge que mostra que una batalla no és cap joc, i que en el fons s'hi va a morir, no fou inclòs en la primera edició. Pensem que aleshores la postguerra era present i hi havia dura repressió si públicament se'n parlava, des del bàndol dels vençuts.

M'agradaria concloure aquest apartat del treball titulat *Conversions estranyes* amb tres cartes emotives: una de Mercè Rodoreda, amiga de Joan Sales, en motiu del que representa aquesta novel·la per a l'escriptora, una Joan Fuster i una altra de Salvador Espriu. Diuen així:

Estimat amic Sales:

Acabo de llegir Incerta Glòria. És una novel·la que s'ha de llegir, almenys, dues vegades. La primera lectura ha equivalgut, i potser ho dic d'una manera massa gràfica, "a un cop de puny al ventre". És una senyora novel·la: plena, brillant, rica a més no poder. Tan diferent de la literatura trista i falsa que es fa a casa nostra... Encara no m'he refet d'aquesta lectura. Les descripcions de paisatge, moltes són impressionants, d'altres inefables, totes tan vives que sembla que no pugui ésser. Hi ha dues dones en Incerta glòria que fan venir ganes de treure's el barret. Tan l'una com l'altre; i tan diferents l'una de l'altra. Les escenes de guerra són les millors que he llegit. Els personatges importants –els tres–, amb tantes facetes. Soleràs. El capellà, meravellós, difícil, perquè, si no s'és un escriptor amb gruix, un personatge com el del capellà pot fer caure en el més risible dels ridículs. I com a personatge de gran classe: el temps. No havia llegit res feia temps tan punyent com la tornada d'en Lluís.
Aquests vint anys que han passat i que han passat "en sec", vull dir que s'explica res del que Lluís i la Trini han fet, o molt vagament, fan veure més el que aquests dos personatges han viscut que no pas si ho haguéssiu explicat en deu capítols. M'han deixat tant d'amarg i de trist a la boca... I la trobada real del canvi físic de Trini: que amb els anys s'ha fet bonica.
És realment molt trist que Incerta Glòria s'hagi hagut de publicar tan mutilada a Barna. I ha d'ésser una pena per a vós. A més a més, em sembla que s'ha donat poca importància a Incerta Glòria. I encara una altra cosa: ni un sol crític de La plaça no ha tingut l'encert d'agermanar-la (tan diferent) amb Incerta Glòria.
En comptes de parlar de Musil i de l' humor de Sterne i de la veu de Proust, s'hauria hagut de parlar de Joan Sales. Perquè aquestes dues novel·les són les dues úniques novel·les, a Catalunya, que donen l'època.

Mercè Rodoreda

Benvolgut amic Sales:

Per fi he pogut llegir d'un cap a l'altre la teva Gloire Incertaine. I l'he llegida, de més a més, com si fos un venerable "marmotreto" medieval: vull dir conforontant gairebé pàgina per pàgina la traducció amb l'original. Ja m'entens: m'intrigava la diferència entre les dues edicions, la "tamissada" i la completa.
La primera lectura d'Incerta Glòria m'havia deixat un excel·lent record: era una de les poques novel·les catalanes –conegudes per mi almenys– que "deia alguna cosa". Però ara veig que Gloire incertaine és la novel·la catalana que "diu més coses".
I, en aquest sentit, jo la situo, sense cap vacil·lació, en el primer lloc de qualsevol llista de la nostra narrativa moderna.
Crec que puc ser objectiu en la meva apreciació, perquè molts temes i fins i tot el fons últim de la teva obra queden ben allunyats de la meva manera de pensar i de sentir: de forma que, en el meu elogi, no hi ha cap interferència "ideològica", sinó una estricta valoració literària. I, de veres, opino que Gloire incertaine és la novel·la més interessant que podríem oferir al lector estranger –la més interessant que tenim–.

Joan Fuster

Vaig llegir, amb tota cura, Incerta Glòria, la teva gran novel·la. Es tracta, sens dubte, d'un llibre importantíssim, i no sols dintre la nostra literatura: és d'un abast –ho proven les traduccions– universal. [...] Moltes i moltes de les teves pàgines són antològiques. Les descripcions dels paisatges i les evocacions dels ambients són estupendes, totes, sense excepció. És un llibre ple de poesia, no hi ha creació duradora. Ella, el ritme i la construcció són el que de debò compta en la literatura –i en totes les arts. En la teva novel·la, n'hi ha de l'una, de l'altre i de l'altra, amb escreix.

Salvador Espriu

2.2.2.2. Estudi d'altres llibres prohibits

"… el gran número de obras que se venden en las librerías públicas cuyo contenido absolutamente disolvente y cuyos autores en abierta hostilidad con los ideales de nuestro Movimiento constituyen un grave obstáculo en la formación nacional de nuestras juventudes (…) que la índole del Estado Nuevo no debiera consentir".

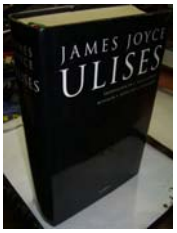

Recordem que com hem vist amb anterioritat, la dictadura es va encarregar d'eliminar i depurar tots els drets d'expressar contrarietat a la ideologia franquista. És per això que va sorgir la necessitat de crear llistes plenes d'autors que no s'adequaven a aquest sentit estricte de la dictadura. Qualsevol llibre de temàtica comunista, anarquista, feminista, extravagant, o que fes una sàtira de la societat era suficient per ser retirat del mercat. Necessitaven assegurar-se que tots aquests valors no arribarien al poble i que només es publicarien aquelles obres que respectessin integrament tots els pilar que suportava el franquisme.

Es van adoptar una sèrie de mesures per tal de restringir el lliure comerç de llibres. En primer lloc i per molt absurd que pugui semblar, l'administració del paper –una mena de racionament d'aquest recurs natural–. El paper que era subministrat a les editorials va ser controlat per tal que les pròpies editorials seleccionessin, sabent que existia la censura prèvia, que havien de publicar i què no. De tal manera, que el règim controlava i denegava les sol·licituds de publicacions que "no tinguessin un interès nacional".

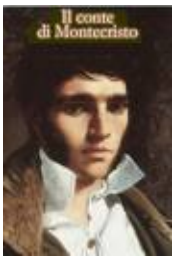

En segon lloc, l'augment dels preus dels llibres. Molts no es van retirar completament del mercat, sinó que van pujar-ne el seu valor amb l'objectiu que els joves no poguessin accedir a ells. Als feixistes, en especial a Franco, no els interessaven que les generacions que pujaven sabessin totes les veritats. De tal manera que la cultura no arribava a tots els sectors de la societat i la massa popular obrera només escoltava i convivia amb la informació que s'emetia als mitjans de comunicació controlats de cap a peus pels corresponents Ministeris.

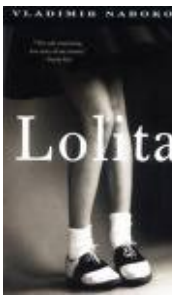

Una altra mesura prou contundent:
El 15 de Juliol de 1942 la censura autoritza el mínim de novel·les "estil pol·licíaques", entre les quals trobem temes com la degeneració, el joc, vicis, venjances, robatoris i crims en general. Amb aquesta aplicació les traduccions de les novel·les negres –la majoria americanes– es van reduir a una minoria.

En podem extreure una conclusió: no només s'eliminen aquests temes, sinó que si anem més enllà, es tanca la possibilitat que les masses llegeixin com és la vida a Amèrica, per exemple, ja que aquestes creacions literàries no deixen de ser un reflex de la crítica als problemes de la societat. En son exemple llibres com: *Peter Rice d'Austin Cridley o Bill Barnes (La Flor Sangrienta), de George L. Eaton.* I ens podem preguntar què en feien d'aquests exemplars? Restaven en els magatzems de la censura juntament amb totes aquelles obres que en un moment o altre foren titllades de atrevides; prohibides.

La Delegació Nacional de Propaganda expressava la seva explícita voluntat de "no autoritzar aquelles obres que mancaven d'arquitectura gramatical" per tal de fomentar la lectura de "nuestros literatos del Siglo de Oro" i tots aquells llibres que degut al seu caràcter clàssic serveixin d'ensenyança a la educació popular.

La Jefatura provincial de Propaganda de Barcelona es va fer càrrec de la proposta de la Càmera Oficial del llibre d'aquesta mateixa ciutat, que es va oferir a exercir el control a través d'uns interventors. S'hauria de proveir a qualsevol llibreter d'una llista amb totes les obres prohibides, de tal manera que ell mateix depurés la seva pròpia mercaderia, conscient que si ho vulnerava perillava la seva responsabilitat criminal de trobar obres prohibides al seu establiment.

Què pretenien? Eradicar la literatura popular en nom de la veritable cultura i dels principis morals del règim.

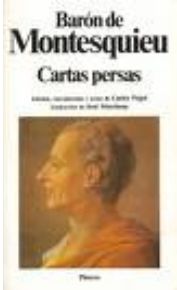

Un cas curiós: *Su reina de Bernard Hamilton.* Va ser editada a Barcelona l'any 27 i quan va passar per la censura franquista anys més tard, va esdevenir un llibre prohibit. Per què? En aquesta obra se'ns presenta a una reina en un moment crític de la seva relació matrimonial (amb Ferran VII) la qual cosa suposa que s'enamori de Cristòfor Colom. Ella li promet amor si algun dia retorna del viatge i quan aquest fa efectiva la tornada s'entrega a Colom. Aquesta distorsió de la història i el paper de mala dona que simbolitza Isabel II són motius suficients perquè no esquivin la censura. La trama, tot i ser còmica, ataca directament a una de les figures més glorioses de l'expansió espanyola, també l'ètica i la moral vinculada a la fidelitat del matrimoni.

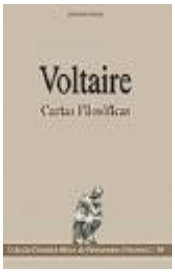

SELECCIÓ DE LLIBRES PROHIBITS

VOLTAIRE –*Cartas filosóficas*
MONTESQUIEU –*Cartas Persas*
ROUSSEAU –*Emilio*
JOVELLANOS –*Informe sobre la Ley Agraria*
VICTOR HUGO –Los miserables
DUMAS –El conde de Montecristo
HEINE –Alemania
BALZAC Pensamientos sobre el Amor
FLAUBERT –Madame Bobary
ANATOLIO FRANCE –La isla de los pinguinos
MAETERLINCK –La intrusa
DIDEROT I D'ALEMBERT –La Enciclopedia
LUTERO (totes les seves obres)
ERASMO
MAX AUB
GARCIA LORCA
LUIS CERNUDA
LEÓN DE FELIPE
MIGUEL HERNÁNDEZ
BLASCO IBÁÑEZ – *La República*
JAMES JOYCE –Ulises
NABOKOV –*Lolita*
DASHIELL HAMMET
–*El hombre delgado*
JORGE GUILLÉN
RAFEL ALBERTI
GOETHE – *Fausto y el wherther*
STENDHAL –*Rojo y negro*
EMILIO SALGARI
JULIO VERNE
NORMAN MAILER
JEAN GENET
CHOMSKY
BENJAMIN
BERTRAND RUSSEL
SARTRE
LOWRY
ROSA LUXEMBURG
LENIN
TROTSKI
MARX
CAMILO JOSÉ CELA –*La familia de Pascual Duarte*

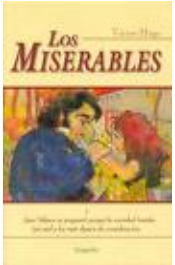

En aquest informe que podem veure a continuació, a l'últim paràgraf, tenim precisament una breu llista d'autors i obres prohibides[26].

Nº Rº 25288

Barcelona, 7 septiembre 1939.
Año de la Victoria

LIBROS PROHIBIDOS

Con carácter de indicación, es decir, sin que cuanto se expone a continuación constituya una norma firmemente establecida, cúmplele a es ta Cámara poner en conocimiento de los Sres. libreros una orientación encaminada a facilitar la depuración de las librerías.

Los libros prohibidos pueden dividirse en dos grandes grupos:

1) Los prohibidos de un modo definitivo y permanente.

2) Los prohibidos temporalmente.

A los primeros pertenecen las obras contrarias al Movimiento Nacio nal, las anticatólicas, teosóficas, ocultistas, masónicas; las que ataquen a los países amigos; las escritas por autores decididamente enemi gos del nuevo régimen; las pornográficas y pseudo-científico-pornográfi cas y las de divulgación de temas sexuales; las antibelicistas, antifas cistas, marxistas, anarquistas, separatistas, etc.

Al segundo grupo pertenecen los libros de tipo no político o relig so, escritas por autores contrarios al Movimiento o cuya situación resp to al mismo no ha quedado definida aún.

Las del primer grupo deben destruirse. De todas maneras antes de p ceder a su destrucción conviene elevar consulta a esta Cámara que previ los asesoramientos del caso, comunicará la conducta a seguir.

Las del segundo grupo deben retirarse del comercio en espera de un determinación definitiva de la Superioridad.

Además de las obras que se indicaron en las visitas de la Comisión depuradora -y a reserva de comunicar en breve una lista completa de tod: las obras prohibidas- sírvase tomar nota de que no están autorizados lo: libros de:

Zola, Andreieff, Voltaire, Rousseau, Giolla (Ediciones Franklin), Upton Sinclair, Sinclair Lewis, Gorki, Carmen de Burgos, Prudencio Bert: na, Romain Rolland, Paul de Kokk, Salgari (Serie de "El Corsario Negro"), Vander, Balzac (Fisiología del matrimonio, Cuentos picarescos) Valenti Camp, Michelet (La bruja, El pájaro, Leyendas democráticas), Sforza (C: dora de la Nueva Europa), Gil de Oto, Benigno Bejarano, Herriot (Crear) Calderón (Palabras de un luchador) Guerra Junqueiro, Eduardo Ortega Gass Diego Ruiz, Sender, Carnegie (Triunfo de la democracia) Lerroux (De la lucha) Bellamy (El año 2000) Posada (Literatura y problemas de sociologi Bosch Gimpera.

CAMARA OFICIAL DEL LIBRO

[26] Imatge extreta. M.J. GALLOFRÉ i VIRGILI, L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951). Publicacions de L'Abadia de Montserrat. Barcelona, maig de 1991.

2.3. Entrevista a Estanislau Torres

Estanislau Torres i Mestres va néixer a Barcelona (al Poble-sec, concretament) el dia 11 d'abril de 1926. Posteriorment (quan tenia dos o tres anys) va passar a viure al Clot, aleshores un barri eminentment obrer, d'on va marxar quan va contreure matrimoni. En l'actualitat resideix al Guinardó. Llevat del seu avi matern, tots els seus antecessors procedien de família pagesa. La seva família pertanyia a l'anomenada, una mica impròpiament, classe mitjana baixa. Econòmicament feble, doncs.

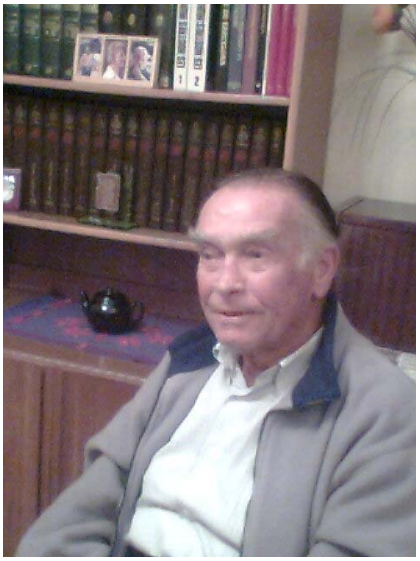

Per aquest motiu i a causa d'un seguit de circumstàncies adverses relacionades en bona part amb la guerra civil i amb la llarga postguerra, va iniciar la seva vida laboral als tretze anys i no va poder cursar estudis superiors. Això no obstant, a base d'esforços, i plena dedicació ha aconseguit aplegar un bon bagatge cultural.

Va publicar el seu primer llibre el 1959. Llibres que es caracteritzen per un català planer, però correcte, pel diàleg abundant, i per les frases curtes, tallants i directes. S'ha especialitzat en temes relacionats amb la guerra civil, de la qual va ser alhora víctima i testimoni. Aquesta experiència tant li ha permès de confeccionar llibres-reportatge que hi fan referència directament com són, per exemple, *La batalla de l'Ebre* o *La desfeta del Terç de Requetès de Nostra Senyora de Montserrat*, com obres d'imaginació com són *Els ulls i la cendra* o *Estimada Teresa*. Un tema -la guerra civil- que, en més o menys grau, és present en tota la seva producció literària.

Pràcticament en tota la seva obra, el seu amor pels espais oberts i la seva afecció als viatges. *El Pirineu*, un magnífic volum il·lustrat per Francesc Català i Roca, n'és una bona mostra, com ho és, entre d'altres, *Indrets i camins de* la batalla de l'Ebre, una curiosa barreja de llibre d'excursions i reportatge històric. Un vessant poc conegut de la seva producció són les novel·les de literatura juvenil, molt fantasioses, i en les quals (Foc a l'Albera, Les coves de Postojna, Objectiu Heidelberg, etc.) ha abocat les experiències recollides en el curs dels nombrosos viatges que ha fet, tant per Europa com per la resta de continents. Home fidel, tanmateix, no ha oblidat mai el Clot, barri on, com ja hem dit, va viure molts anys.

L'any 1997 Estanislau Torres va ser nomenat "Escriptor del mes" i dos anys després li va ser concedida la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, tant per la seva producció literària com "per l'exercici indefallent d'una catalanitat radical".

Entrevista

Núria: *Em dic Núria Albesa, tinc disset anys i actualment estic cursant segon de batxillerat, modalitat humanística, a l'escola Pia Santa Anna de Mataró. Estic realitzant el treball de recerca sobre la censura literària durant el període franquista: com era, en base a què es practicava, si va acabar amb la cultura catalana. M'agradaria fer-li unes preguntes...*
Estanislau Torres*:* *Endavant!*

N: Què el va moure a iniciar-se en el món de l'escriptura? Ja li agradava escriure des de ben petit?
E.T*:* *A mi m'agradava escriure i vaig començar amb petites col·laboracions als butlletins, però no tenia cap pretensió de fer mai cap llibre, m'entens… el que et vull dir és que a mi m'agradava llegir, per descomptat! I un dia se'm va acudir de fer uns contes, presentar-los a un concurs i, la veritat, van tenir acceptació. Llavors ja em vaig engresca, però és clar, era una època difícil perquè era un període en què costava publicar en català i fins feia poc no era permès. Després de la guerra, acabada el 1939, vàrem estar molts anys que no fèiem res en català, en absolut. A casa, però, sempre havíem parlat en català, en això no vàrem dimitir…era una cosa normal per a nosaltres.*
Bé, temptava algun butlletí, i algun articlet. L'any 59, un dia se'm va acudir fer un llibre de contes, freqüentava en el petit món literari, però insisteixo, sense cap mena de pretensió. Anàvem a unes conferències que es feien i allà hi havia un editor molt actiu que em va acceptar el llibre, el va publicar i va tenir molt bona acceptació. Potser avui dia no en tindria perquè ara escriu molta més gent –llavors només érem uns quants. Jo admirava els escriptors d'aquella època, com en Pedrolo, l'Espinàs, etc. Però em quedaven una mica lluny, veia com una espècie de persones de tracte inabastable per mi i tampoc hi tenia cap interès, llegia els seus llibres però tenir-hi tracte ja era diferent. Després vaig escriure una novel·la titulada "Cel de tardor" i aquest segon volum ja em va anar adreçant i endinsant al món literari i poc a poc vaig anar escrivint. M'he fet escriptor de mica en mica, he tingut una evolució, no va ser allò de dir…Vull ser escriptor! Jo vaig provar i veia que m'ho acceptaven i estava a gust, i tot i que era difícil. Hi havia la censura…

N: La pèrfida i absurda censura és per vostè…
E.T*:* *En acabar guerra encara no tenia 13 anys…llavors era una època lliure: la monarquia, la república, la presència del català en l'àmbit de l'ensenyamen,: una vida en català, però en acabar la guerra això es va tallar en sec.*
És un concepte que com que ja hi era, ja hi vivíem amb la censura… és clar, era una cosa absurda i ara la veuríem estranya i difícil, era una limitació, una guerra sorda, una presó, però com ja hi havíem pràcticament nascut, escrivies d'acord amb el que sabies que havies d'escriure per tal que es pogués publicar. També hi havia el factor de la necessitat de viure. Els primers anys, econòmicament parlant, foren durs, no hi havia menjar…. I Clar ja no ens preocupàvem de l' idioma, però també per un altre motiu: perquè llavors no hi havia immigració com hi ha ara. Tothom era català. A Catalunya tot era més difícil que a Madrid. Un llibre de poques pàgines s'enviava a Barcelona on hi havia uns censors catalans. Eren escriptors que van patir un aïllament per part de la majoria, degut a aquesta mena de col·laboració traïdora. Ho censuraven quasi tot perquè tenien por. En canvi, a Madrid passaven moltes coses perquè no sabien ben bé de què anava… potser per les traduccions coneixien l' idioma, però se'ls passava per alt un notori rerefons cultural. Llavors què fèiem? Allargàvem les nostres obres perquè anessin a la censura de Madrid.

N: Com a llengua, estava molt perseguit el català, un cop instaurat el franquisme especialment a casa nostra?
E.T*: Sembla que cridi l'atenció allò que diuen que al carrer no es podia parlar en català. No anaven pel carrer vigilant perquè, de fet, tothom el parlava. Em vaig trobar alguna vegada que sí que per anar a correus o al sindicat, o als bancs (feines de l'administració i cara al públic) o a la mateixa feina on treballava s'havia de parlar en "castellano". Hi havia una norma legal que deia que les vigilàncies nocturnes havien de ser en castellà; però tots eren catalans i parlaven en català.*
Hi va haver una revifalla, l'època del 58-60. En acabar la segona guerra mundial es fa afluixar una mica la dictadura –només una mica, eh!– ja van fer alguna coseta més, algun prospecte, i de tan en tan, una clatellada i fora.

N: Realment va haver-hi un abans i un després amb la llei Fraga?
E.T: *Va arribar un moment que la censura la van alleugerir, sí… amb la llei Fraga, una certa obertura. S'abolia la censura, es publicava directament… però segons com, ho tombaven de totes maneres. Per tant, no deixava de ser perillós. Quan es publicava un llibre, l'editor s'arriscava un diners i si deien "fora!" ja no podies publicar-ho. Què passava? Que els censors eren els editors. Fins i tot, el censor era el mateix autor, amb l'anomenada autocensura. Nosaltres ens vàrem anar adaptant a la situació que hi havia.*

N: S'ha pogut dedicar plenament a ésser escriptor, o ha hagut de treballar en d'altres oficis per poder guanyar-se la vida?
E.T: *Bé jo vaig començar a treballar a casa quan tenia 13 anys; a una fàbrica de blanqueria de pells als 14, 15 i 16 anys; a una fàbrica d'arts gràfiques i finalment després vaig anar a la Caixa on em vaig situar i per fi vaig poder respirar… perquè em pagaven molt bé i va ser una sort per mi. Però paral·lelament quan acabava la meva jornada, aprofitava les estones lliures per anar sempre escrivint. Era difícil, ja que no tenia un despatx propi on pogués estar tranquil i quan arribava de treballar anava a ajudar al meu pare, amb el negoci familiar i després va venir la dona i els meus dos fills.*

N: Com definiria el règim i la creació de la censura per tal de controlar l'incontrolable: la opinió del poble? Hi havia algun criteri a l'hora de censurar?
E.T: *La censura, com hem estat comentant, era absurda. No hi havia un criteri monolític que dictaminés què era el que es podia publicar i què no. Més aviat era una qüestió personal. No, no hi havia cap mena de criteri.*

N: Quina ha estat la seva obra més castigada per la censura?
E.T: *Vaig publicar bastants llibres –fins ara 37– de diferents ordres. Tinc llibres que tracten de muntanya i pensa que era més fàcil… Hi ha un cas molt particular: "Els escriptors catalans parlen". En aquell moment l'editor era en Mossèn Carrera. Aquesta obra va ser un recull d'entrevistes a catalans d'aquella època: Tísner, Capmany, Calders, Pedrolo, etc. Va ser un llibre difícil de sortir a la llum perquè aquesta gent ja estaven "fitxats" : Pedrolo, per exemple, era una persona que el tenien considerat com si fos ben be un dimoni; la Capmany, no cal dir-ho; en Calders havia estat exiliat; el Tísner havia fet la guerra, en fi, molta gent. Vaig decidir treure els fragments més "perillosos" per salvar el que era aprofitable i posteriorment van publicar el llibre. Un altre de pitjor, els ulls i la cendra…*

N: Sí…al capítol una carta clau del seu llibre *Tisores de la censura* reproduïa les paraules amb què els censors del règim li comunicaven la denegació de la publicació de la novel·la *Els ulls i la cendra.* Deia així:
***"En contestación a su instancia de 31 de mayo de 1965 y, previos los pertinentes informes del Lectorado de esta Sección, lamento comunicarle que no ha sido posible conceder la autorización de la obra Els ulls i la cendra, de Estanislau Torres".* Com descriuria el moment en què va llegir tals paraules?"**
E.T: *Bé, de fet no vaig llegir la carta directament, primer em va telefonar el meu editor comunicant-me que denegaven el permís de publicació. A mi no em va agafar de sorpresa, no, perquè ja sabia que era un llibre atrevit, i com a tal comportava uns riscs. Quan el vaig escriure, vaig procurar sempre ser imparcial tot i que tot es basava en la meva experiència, en el que vaig viure. Vaig descriure la realitat dels dos bàndols: la fam, la misèria que hi havia.*
Tal i com explico al llibre que has llegit, "Les tisores de la censura", "Els ulls i la cendra" va ser un llibre que me'l van tombar dues vegades. Hi havia tres temptatives… i si et deien que no al tercer cop ja podies plegar! L'editor em va proposar d'enviar la carta a Gil Robles Piquer, cunyat del Fraga Iribarne, per cert, i sí, es veu que li vaig tocar la fibra sensible..

N: I es que precisament, Els ulls i la cendra va ésser finalista del Premi Sant Jordi de novel·la el 1964...
E.T: *Sí, sí, va ser finalista, exacte.*

N: Es va sentir recolzat en tot moment per la seva editorial? Ells s'hi jugaven molt... els costos i en gran part el renom, el fet de ser titllats d'incòmodes pels censors.
E.T: *El món de les editorials és bastant complex… has de pensar que s'hi jugaven molts diners, i la censura editorial era potser tan o més dura que la del propi aparell censor. Els primers anys, els directors de les editorials eren nomenats pels propis falangistes. No podien arriscar-se…*

N: Va mantenir sempre la mateixa actitud en vers la censura o considera que hi hagué una evolució, o per contra, un tancament?
E.T: *Vaig ser valent, no per anar a la presó però se'm va acudir publicar un llibre sobre la batalla de l'Ebre que aquí no se'n parlava en absolut, hi vaig anar quan ningú se'n recordava. Sovint anava d'excursió per allà amb la meva muller i el meu cunyat. Era difícil per les comunicacions. Vaig descobrir un altre món. Allò podia ser interessant!…Estela era una revista bastant insípida perquè no permetien parlar de cap tema vinculat amb política ni res, més una cosa folklòrica dos o tres articles amb fotografies i va tenir molt d'impacte. Però sorprenentment va passar la censura; jo no deia res mal dit de ningú. Finalment vaig publicar un llibre de la batalla un cop mort Franco.*

N: Per un escriptor quina censura és més cruel: la aplicada pel Ministeri o la autocensura regulada per un mateix?
E.T: *El fet de censurar-se a si mateix i obligar-se a canviar el to, a mesurar les paraules o a matisar els conceptes en repetides ocasions. Dir-ho subtilment, fent ús dels paral·lelismes o metàfores. L'autocensura és més cruel. L'aplicada pel Ministeri era absurda, i moltes vegades funcionaven les trapelleries infantils per burlar-la.*

N: En aquell temps, què és exactament el què els escriptors coneixien l'esquelet intern de l'aparell censor del règim franquista?
E.T: *No en sabíem RES, de fet eren els editors i la censura els que es posaven en contacte. Únicament a través de la carta, en referència a l'obra Els ulls i la cendra, sabíem el ministre Gil Robles. Amb la recuperació dels arxius tot plegat s'ha anat destapant…*

N: He llegit en el seu llibre vàries tècniques per esquivar la censura, entre elles destaca el canvi de paraules (dentadura per dictadura) i el truc que la r per la n (nacional - racional). Em podria explicar alguns trucs més que haguessin funcionat i d'altres que s'haguessin suprimit als despatxos del Ministeri d'informació i Turisme?
E.T: *De fet, sempre hi havia una forma més barroera d'esquivar-la…jo normalment optava pels paral·lelismes, la manera de dir una mateixa cosa des d'un altre punt de vista no tan directe i agressiu. En el fons, metàfores subtils que em permetessin un to més imparcial de qualsevol assumpte que tractés. Arriscar era perillós i si volies publicar, durant la primera etapa (abans de la llei Fraga) t'havies d'adaptar.*

N: Sap d'algun escriptor o escriptora catalana que es posicionés a favor del règim per temença a les represàlies?
E.T: *Ara mateix només se m'acudeix un nom que correspongui a aquest perfil: Ignasi Agustí. Va fundar el Destino; era un falangista diguem-ne circumstancial. Havia escrit en català però a diferència de molts catalans que van canviar d'idioma, ell havia lluitat amb Franco, i precisament amb ganes!*
Hi ha haver d'altres escriptors com Sánchez Juan que sí que va canviar de camisa però va conrear poca literatura. Vergés també va optar pel castellà, però no va fer la guerra a diferència d'Ignasi Agustí.
Franco aquí Catalunya va tenir molt mala mà esquerra i es va guanyar molts enemics.
En Pla, podria haver sigut director de la Vanguardia. Als falangistes, encara que fossin catalans a favor del règim, no els feia gràcia. Però també he de dir que no tots els que van escriure en castellà van fer un canvi de camisa. Hi ha gent que va patir una evolució i va trobar adequat passar d'una llengua a l'altre.

N: Guarda els manuscrits originals de les novel·les que va enviar al Ministeri?
E.T: *Guardo el llibre dels 'Escriptors catalans parlen' com a peça de museu, històric, que no se com va quedar en el meu poder…Generalment no arribaven, es quedaven a l'arxiu. Alguns documents, amb el pas del temps, s'han perdut.*

He pogut constatar totes aquelles qüestions que se'm passaven per alt i que només algú que ho hagués viscut en primera persona ho sabés a la perfecció. Per concloure m'agradaria saber que….

N: Què opina vostè de la literatura catalana actual? Quin és el missatge que vol donar als joves en respecte a l'època de Franco, que haurien de valorar de l'època on vivim.
E.T: *Estic molt poc al corrent de la literatura actual, no estic al dia. Podria ser un crític literari però no ho sóc. Ara és més difícil conrear i viure de la literatura, hi ha més obertura, per tant, molta més gent que escriu, per sort. Però per contra, hi ha més competència. També estan la televisió, la ràdio i en general els mitjans de comunicació de tal manera que els més antics ja no sortim tan…Ara és un negoci –ruïnós de totes maneres–, però és cert que es publica a gran escala. En aquell moment era un acte de*

servei, de voluntat. Hi havia gent que més que guanyar, en perdia de diners. En el gremi d'escriptors ens coneixíem tots, abans. Ara hi ha molta cosa per escollir, abundant temàtica, és clar, hi ha llibertat d'expressió.

N: M'agradaria donar-li les gràcies per concedir-me aquesta entrevista. Per mi es un plaer poder parlar amb una persona que hagi patit la censura en les seves creacions i que a través del seu testimoni m'apropi a la situació en què molts escriptors es van veure involucrats.

E.T: *Gràcies a tu, Núria!!*

3. CONCLUSIONS

Tal i com vaig esmentar en els objectius d'aquest treball de recerca, podríem dir que el fil argumental han estat les tres hipòtesis que des d'un principi em vaig plantejar i que m'han portat a extreure'n unes conclusions per mi mateixa.
Cadascuna d'elles m'ha permès formular i desenvolupar unes altres preguntes tan o més interessants, possibles interrogants que mereixien una recerca per entendre el perquè de la censura.

Després de llegir tantes definicions de la paraula en què s'ha basat *Saltant obstacles,* n' he arribat a una de pròpia. La censura va ésser una de les pitjors oposicions a la llibertat d'expressió, que s'imposà absurdament, tallant l'autenticitat d'una obra, sota un criteri imprecís i fredament subjectiu. Capritxosa, la censura va recobrar vida en els despatxos dels censors amb una única finalitat: controlar tota la informació que es projectés a un poble submís. Durant gairebé quaranta anys, els escriptors van conviure amb els talls de paraules, frases, paràgrafs, fins i tot capítols sencers, que es van consumir en els magatzems dels Ministeris.

Cal dir que hi ha infinitat de casos, i cadascun té el seu caràcter propi i diferent a la resta. És per això que m'agradaria constatar, que tot i que les hipòtesis expressen generalitats, no han de ser aplicables absolutament en tots els casos. Dit en d'altres paraules, no tot és blanc o negre, i elaborant precisament aquesta investigació he arribat a la conclusió que tot és justificable.

En resposta a la primera hipòtesi, *l'autocensura era més cruel que la pròpia censura*, podríem dir que queda verificada. Probablement per la majoria dels escriptors, tinguin la ideologia que tinguin, una creació literària suposa i implica una sèrie de valors emocionals, una mena d'herència per la posterioritat –alguns es refereixen a les seves obres com si fossin els seus propis fills–. És prou greu que un organisme creï un aparell censor que dictamini què és convenient publicar i què no, però encara és més frustrant si és precisament ell el qui et fa haver de renunciar a escriure l'obra d'una determinada manera per por a que no arribi a sortir mai a la llum i resti en silenci.

Per tant, sí, l'autocensura aplicada pel mateix autor, o editor, en la majoria dels casos és més cruel que no pas la pròpia censura. Hem de tenir en compte que aquí també hi ha un factor clau: la personalitat i el punt de mira de l'escriptor en qüestió. Durant els anys que el país va conviure amb la dictadura, no tothom es resignava i es lamentava de la situació en què es trobaven. Hi va haver molts escriptors que van emprar tots els recursos que estaven al seu abast per burlar-la i no quedar-se tancats a casa enyorant els temps on la llibertat d'expressió sí que era possible.
L'autocensura sempre hi va ser present, sobretot en els primers anys, on arrencar amb una producció fregant la ironia del bàndol nacional era massa arriscat i perillós en majúscules. Amb els anys, aquest caràcter tan repressiu va anar perdent força i és per aquest motiu que s'explica la pujada en els índex de l'activitat editorial.
L'Estanislau Torres parla precisament del què suposava l'autocensura (*en el seu llibre Les tisores de la Censura*) i a l'entrevista en va fer especial èmfasi.

Pel que fa a la segona, *Els censors no seguien cap criteri preestablert a l'hora de fer ús de la censura,* també queda verificada. És cert que quan es feien les proves pertinents quedava clar que en el moment que sotmetien a examen les obres, havien de respondre preguntes guies com "ataca al dogma? ataca a la religió? ataca a la moral?". Però no hi ha constància de cap mena de manual, o llibre amb una legislació per tal de decidir què era oportú publicar i què no.
Durant l'elecció dels censors ja s'encarregaven de saber si els candidats eren el més òptims; ja que quant més arrelat portessis el nacionalcatolicisme, aquest caràcter

conservador i "odi" als enemics, més números tenies per la plaça. D'aquesta manera, ells mateixos ja s'asseguraven que els seus censors llegissin entre línies. Aquesta mena de jurat subjectiu explica el fet que tan censuressin aspectes absurds d'una obra, com que deixessin passar expressions impensables o massa arriscades. El factor de la benevolència del censor o bé que tingués un bon dia, irònicament parlant, influïa en una minoria de casos.

La tercera i última, *a partir de l'any 1966, amb la llei fraga, la censura va ser més permissiva i l'activitat editorial va augmentar,* també es verifica. El 1966, amb l'aprovació d'aquesta llei s'abolia la censura prèvia, que recordem era aquella practicada abans de la publicació d'un llibre qualsevol i la qual a través d'un informe uns censors valoraven si era vàlida per sortir al mercat. Si s'abolia la censura prèvia, quin control hi havia? A quina conclusió en podem arribar? Molt senzill. Això no vol dir que el control sobre les publicacions desaparegués, "canviava de possessió" per dir-ho d'alguna manera. Els censors passaven a ser les editorials que eren les encarregades de jutjar que era publicable i què no.

Recordem també, que els directors d'aquestes abans del 66 havien estat nomenats pel règim (la qual cosa suposa que no era gent en contra del franquisme). Tot i que sí que és veritat que els editors en algunes ocasions van preferir no arriscar massa, una gran majoria va apostar cada cop més per noves figures, a recolzar una temàtica no tan objectiva i imparcial com en els repressius anys de postguerra. De tal manera, que aquest és un dels factors que explica la crescuda de l'activitat editorial a partir de finals de la dècada dels 60 fins la mort del dictador. Cal recordar que la censura va seguir vigent des del principi fins la fi del règim i tot i que en els últims anys era molt més permissiva, però no tot era publicable.

M'agradaria fer constar una de les preguntes que vaig poder formular a Estanislau Torres. Li preguntava què se sabia de la censura i del funcionament de l'aparell censor. Un res per resposta. I aquesta és una altra de les conclusions a destapar. Tota aquesta paperassa no deixava de formar part de l'anonimat, un anonimat relatiu està clar, perquè els falangistes bé que el sabien. Tal i com va dir l'escriptor, amb la recopilació dels arxius, s'han anat destapant els noms i els càrrecs que ocupaven.

Saltant obstacles no ofereix una solució a un conflicte que evidentment va tenir lloc en un passat, però sí que de la història se n'ha de prendre exemple i referència i de la pèrfida censura literària que va tenir lloc a casa nostra, que els nostres avis tan bé recorden. N'aprenc que va cometre més mal que bé i que per sobre de tot, es tingui la creença que es tingui, tothom hauria de ser lliure per expressar la seva ideologia. Una ironia massa evident per quaranta anys de dictadura.

4. BIBLIOGRAFIA

Llibres i volums d'enciclopèdies:

ENRIQUE SALGADO: Radiografía de Franco; Plaza & Janes Editores, S.A. Barcelona 1985.

ESTANISLAU TORRES: Les tisores de la censura; Editorial Pagès editors; Lleida Juliol 1995.

MARTÍ MARIN: Història del Franquisme a Catalunya; Eumo Editorial i Pagès Editors. Juny de 2006.

X. FEBRÉS: Diàlegs a Barcelona entre Isabel-Clara Simó i Montserrat Roig (conversa transcrita); Editorial Laia. Barcelona Abril 1985.

M.J. GALLOFRÉ i VIRGILI, L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951). Publicacions de L'Abadia de Montserrat. Barcelona.

JOAN BALLESTER: Temps de quarantena; PUV (publicat per la Universitat de València). València 1992.

FRANCESC FERRER i GIRONÈS, La persecució política de la llengua catalana; Edicions 62; novembre de 1985.

VICTOR HURTADO: Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans; Enciclopèdia Catalana; març del 2000. Volum 10.

VICTOR HURTADO: Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans; Enciclopèdia Catalana; març del 2000. Volum 11.

PROA TEMÀTICA; L'esfera del saber; Enciclopèdia Catalana; novembre del 2000. Volum 9.

JOAN SALES; Incerta Glòria;

Pàgines web:

http://www.xtec.es/~jbuxader/historia/vocabulari/f.htm

http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/l14-1966.html

http://www.viquipedia.org

http://loveisgone.blogia.com/2008/060105-el-franquisme-a-catalunya-ramona-adeu-montserrat-roig-.php

http://www.xtec.cat/~jbuxader/historia/temes/escat/franquisme-cat.htm#Llibres%20en%20català

http://www.generalisimofranco.com/biografia/biografia.htm

http://www.wikilearning.com/monografia/el_franquismo-oposicion_y_represion_bajo_el_franquismo/8692-4

http://entregent.blogspot.com/2007/06/informes-de-la-censura-sobre-incerta.html

http://www.represura.es/represura_2_enero_2007_articulo3.html

http://www.uoc.edu/lletra/noms/jsales/index.html

http://www.escriptors.cat/pagina.php?id_text=404

http://www.unitat.org/articles/repressio.html

Vídeos d'especial interès:

http://tu.tv/videos/expediente-121-la-censura-en-el-cine

5. AGRAÏMENTS

No es pot concloure el treball de recerca sense agrair la col·laboració i el suport d'una sèrie de persones m'he anat trobant durant la realització d'aquest treball de recerca.

Primer de tot, la meva tutora, la Maria José Salas, que ha sigut la persona que m'ha supervisat el treball al llarg d'aquests mesos. M'ha anat aconsellant sobre com havia d'estructurar els corresponents apartats, ajudant-me a perfilar les idees que no tenia massa clares des d'un bon principi i recomanant-me alguns llibres i persones amb les quals podria establir contacte a prop del meu abast. M'estic referint al catedràtic de la Universitat de Barcelona, Llorenç Soldevila, amb el qual a través d'una trucada telefònica, va facilitar-me varis noms propis que d'una manera o una altra configuraven un lloc en el treball. Cal dir que el tracte amb ella sempre ha estat proper i que he gaudit de força llibertat a l'hora d'escollir l'enfocament del treball.

També m'agradaria destacar el suport de la Marta Puigventós, professora de llengua catalana i llatina del centre, que a més de facilitar-me els seus apunts universitaris– que m'han ajudat a entendre una mica més la panoràmica literària del moment–, va animar-me que parlés amb la Núria Cuyàs, estudiant de filologia catalana, que curiosament durant aquells dies treballava a l'escola.

Seguint el seu consell, em vaig posar en contacte amb ella, i de seguida es va interessar a ajudar-me en el que pogués. També em fa deixar els seus apunts sobre el llibre de Joan Sales, Incerta Glòria i la evolució de la literatura durant el franquisme.

A Estanislau Torres, gràcies per la seva simpatia i compromís a l'hora d'establir l'entrevista. A nivell personal, poder tenir l'oportunitat de parlar amb una persona que va viure la censura en primer persona i que estigui disposat a compartir unes anècdotes de les quals sempre se n'aprenen moltes coses, és d'agrair. A través de les seves explicacions he resolt aquelles qüestions que no tenia gaire clares. També, les paraules que d'alguna manera m'animen a seguir amb les meves il·lusions.

L'editorial de l'escriptor, l'Editorial Pagès, especialment a Viqui Lara, per la seva rapidesa en contestar via *e-mail* els missatges de correu que vaig enviar per tal de contactar amb Estanislau.

A l'Antònia, de la Biblioteca la Muntala de Sant Vicenç de Montalt, per la seva paciència, l'amabilitat i la implicació en totes les fases d'aquest treball

Finalment, agrair a totes aquelles persones properes, els pares, la família i amics que m'han animat a seguir endavant precisament **saltant tots els obstacles** que s'han presentat al llarg de l'elaboració d'aquest treball de recerca.